

1. Поняття та ознаки адміністративного судочинства.

Згідно зі ст. 3 КАСУ адміністративне судочинство — діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАСУ.

Адміністративне судочинство спрямоване на захист прав, свобод та інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень).

Незважаючи на те, що терміни "адміністративне судочинство" і "адміністративний процес" можуть вживатися як тотожні, у КАСУ (пункти 4 - 5 коментованої статті) їх розмежовано.

Адміністративне судочинство - це діяльність адміністративного суду щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, а адміністративний процес - це правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства. Термін "адміністративний процес" найчастіше вживається в Кодексі у словосполученні "учасники адміністративного процесу".

У вітчизняній науці радянського і пострадянського періоду категорія "адміністративний процес" розглядається переважно у ширшому значенні. До адміністративного процесу у широкому розумінні включили різного роду діяльність органів влади щодо розгляду і вирішення конкретних справ, які виникають у сфері управління. Часто в структуру адміністративного процесу включають також порядок прийняття "нормативних актів управління". У Кодексі прийнято концепцію вузького розуміння адміністративного процесу як однієї з категорій правосуддя в адміністративних справах.

Ознаками адміністративного судочинства є:

- 1) адміністративне судочинство є формою реалізації адміністративного права як права матеріального;
- 2) спрямоване на регулювання публічно правових відносин;
- 3) одним із суб'єктів завжди виступає суб'єкт владних повноважень;
- 4) наявність публічного інтересу;
- 5) наявність специфічного, лише йому притаманного, методу імперативно диспозитивного з певними особливостями;
- 6) його норми встановлюються Верховною Радою України, що є Вищим органом законодавчої влади;
- 7) воно знаходиться як у законах України, так і міжнародних нормативно-правових актах.

2. Принципи адміністративного судочинства.

Принципами адміністративного судочинства є основні вимоги щодо справедливого розгляду і вирішення адміністративних справ.

Принципи адміністративного судочинства закріплено у Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, КАСУ.

Конституція України закріплює основні засади судочинства (статті 8, 129), що можуть бути як загальними для усіх видів судочинства, так і властивими лише одному виду. **В адміністративному судочинстві суд застосовує, зокрема, такі конституційні засади:** 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 4) змагальності сторін та свобода в наданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 5) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом; 7) обов'язковості рішень суду.

Діяльність адміністративних судів заснована як на загальних принципах судочинства, так і на галузевих принципах, тобто тих, що властиві тільки адміністративному судочинству. До загальних принципів судочинства, що втілені і в КАСУ, можна віднести принципи верховенства права (стаття 8), законності (стаття 9), рівності учасників процесу перед законом і судом (стаття 10), змагальності сторін, диспозитивності (стаття 11), гласності і відкритості (стаття 12), забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень (стаття 13), обов'язковості судових рішень (стаття 14 КАСУ). Особливим (галузевим) принципом, властивим лише адміністративному судочинству, є принцип офіційного з'ясування обставин у справі, або принцип офіційності (стаття 11 КАСУ).

Значення принципів у тому, що їх втілення у судочинстві надає йому якості правосуддя і навпаки - ігнорування веде до порушення права на судовий захист і, як правило, до неправосудності судових рішень. Крім того, принципи є ціннісним орієнтиром для надання тлумачення правилам адміністративного судочинства при їх застосуванні, а також усунення прогалин у них.

3. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його співвідношення з принципами змагальності та диспозитивності.

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі (офіційності) властивий лише адміністративному процесу. Офіційність полягає в активній ролі суду і за своїм змістом обмежує дію принципів змагальності і диспозитивності.

Наявність принципу офіційності обумовлена специфікою публічно-правових відносин, яка полягає у тому, що в учасників таких правовідносин, як правило, нерівні можливості. В адміністративному процесі особи протистоїть потужний адміністративний апарат. У зв'язку з цим у сторін заздалегідь складаються нерівні вихідні можливості. Щоб збалансувати їх, адміністративний суд повинен відправити активну роль у судовому процесі з тим, щоб сприяти особі у захисті її прав. Тому адміністративний суд має вжити всіх заходів, які передбачені законом, щоб права, які порушила влада, були захищені. Така роль суду обумовлена тим, що переважно конфлікти виникають саме з вини публічної адміністрації або вона не вжила достатніх заходів, щоб цьому запобігти.

Принцип офіційності, як обмеження змагальності, проявляється у тому, що:

- 1) суд визначає обставини, які необхідно встановити для вирішення спору; з'ясовує, якими доказами сторони можуть обґрунтувати свої доводи чи заперечення щодо цих обставин (пункти 3 і 4 частини четвертої статті 111 КАСУ);
- 2) при потребі суд з власної ініціативи виявляє і витребує докази, яких, на його думку, не вистачає (частини четверта і п'ята коментованої статті, частина четверта статті 65, частина п'ята статті 71, пункти 1 і 3 частини другої статті 110 КАСУ);
- 3) суд може визнати обов'язковим з'явлення сторони чи третьої особи, якщо є необхідність заслухати її особисто (пункт 2 частини другої статті 110, стаття 120 КАСУ);
- 4) суд може визнати за необхідне дослідити докази щодо обставин, які визнаються сторонами, якщо у нього існує сумнів щодо достовірності цих обставин та добровільності їх визнання (частина третя статті 72 КАСУ);
- 5) під час допиту свідка суд може задавати йому питання в будь-який час, а не лише після закінчення допиту особами, які беруть участь у справі, як це заведено у цивільному судочинстві (частина восьма статті 141 КАСУ).

Отже, адміністративний суд, на відміну від суто змагального процесу, де суд оперує виключно тим, на що посилаються сторони, має повністю встановити обставини у справі, щоб ухвалити справедливе та об'єктивне рішення, оскільки судові рішення в адміністративних справах так чи інакше стосуються публічних інтересів. При цьому публічні інтереси не слід розуміти як інтереси державних органів, органів місцевого самоврядування, окремих посадових осіб. Це можуть бути інтереси широкого кола осіб, прав та свобод яких стосується правовий акт, що став предметом судового розгляду, або інтереси платників податків, які не зацікавлені нести тягар відшкодування з бюджету збитків лише через те, що державний орган чи орган місцевого самоврядування недобросовісно поставився до ведення справи в суді.

Як обмеження диспозитивності, принцип офіційності проявляється у тому, що суд:

- 1) у разі відмови позивача від адміністративного позову, визнання відповідачем адміністративного позову або досягнення сторонами примирення повинен перевірити, чи не суперечить це закону та чи не порушуватиме чий-небудь права, свободи чи інтереси (частина четверта статті 51, частина четверта статті 112, частина третя статті 113 КАСУ);
- 2) повинен з власної ініціативи вжити заходи забезпечення адміністративного позову, якщо існує очевидна небезпека заповднення шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, або захист цих прав, свобод та інтересів стане неможливим без вжиття таких заходів, або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, а також якщо очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень (частина перша статті 117 КАСУ);
- 3) уповноважений вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять (частина друга статті 11 КАСУ);
- 4) суд у разі укладення мирової угоди або відмови стягувача від примусового виконання на стадії виконання судового рішення повинен перевірити, чи не суперечить це закону та чи не порушуватиме чий-небудь права, свободи чи інтереси (частина четверта статті 262 КАСУ).

4. Правове регулювання адміністративного судочинства.

Стаття 5 КАСУ визначає коло актів законодавства, що регулюють адміністративний процес, та співвідношення між цими актами, а також загальне правило дії актів законодавства про адміністративне судочинство у часі.

Відповідно до цієї статті законодавство про адміністративне судочинство в Україні складається з: 1) Конституції України; 2) КАСУ та законів, якими вносяться зміни до нього; 3) міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Кодекс адміністративного судочинства України - акт законодавства (закон), у якому кодифіковано норми адміністративного процесуального права. Зміни до КАСУ вносяться Верховною Радою України через прийняття законів України. Зміни включаються до тексту КАСУ. Порядок набрання чинності новими положеннями, як правило, визначається прикінцевими та перехідними положеннями закону про внесення змін. Якщо такий порядок у законі не визначено, то належить керуватися частиною другою коментованої статті.

Основним міжнародним договором, що стосується адміністративного судочинства, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема її стаття 6, яка гарантує право на судовий захист (з урахуванням прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, у якій тлумачаться відповідні положення Конвенції). Стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд у справах про цивільні права та обов'язки, але Європейський Суд з прав людини дає досить широке розуміння таких справ - значно ширше, ніж це може впливати з національного законодавства. Важливе значення для тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має практика Європейського суду з прав людини. Відповідно до статті 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23 лютого 2006 року суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Норми Конституції України мають найвищу юридичну силу. У разі якщо правила міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або КАСУ суперечать Конституції України, застосовуються норми Конституції України як норми прямої дії (статті 8, 9 Конституції України).

Адміністративне судочинство здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи (частина друга коментованої статті). Тобто, до вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи застосовується той закон, під час чинності якого вони здійснюються.

Провадження в адміністративних справах у сфері державних закупівель здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про здійснення державних закупівель».

5. Становлення адміністративних судів в Україні.

Принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову в сучасних демократичних державах характеризується наявністю механізму стримувань і противаг, який запобігає узурпації влади та її концентрації в одній з трьох гілок. Одним з елементів механізму стримувань і противаг є адміністративне судочинство, що являє собою, з одного боку, юрисдикційний контроль, здійснюваний судами за законністю державного управління, а з іншого – гарантією дотримання прав і свобод громадян у владовідносинах.

Поступове запровадження адміністративної юстиції в Україні було передбачене Концепцією судово-правової реформи, затвердженою постановою Верховної Ради України 28.04.1992 року: починаючи зі спеціалізації судів і утворення спеціалізованих судових колегій і закінчуючи створенням вертикалі адміністративних судів. У 1996 році Конституцією України були закріплені засади здійснення правосуддя: “Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб” (ч.1 ст.55).

Юрисдикцію судів поширено на усі правовідносини, що виникають у державі (ч.2 ст.124 Конституції України). Крім того, цим актом найвищої юридичної сили запроваджено нові види судів (адміністративний та апеляційний, суд присяжних), врегульовано основи функціонування Конституційного Суду України.

З метою впровадження закріплених у Конституції України нових положень щодо судової влади в організацію функціонування правосуддя у 2001 році в Україні здійснена так звана “мала” судова реформа. Були внесені зміни до Кримінально-процесуального, Цивільного процесуального кодексів України, законів “Про судову Україну”, “Про статус суддів”, деяких інших законодавчих актів.

Законом України “Про судову Україну” передбачено здійснити формування системи адміністративних судів протягом трьох років. Перебіг строку починався з набуття чинності Законом України “Про судову Україну”, тобто з 01.06.2002 року. У системі судів загальної юрисдикції у 2002 році спочатку був утворений Вищий адміністративний суд України на підставі п.23 ст.106 Конституції України, п.п.2-4 ч.2 ст.18, ст.20 Закону України “Про судову Україну”, Указу Президента України від 01.10.2002 р. № 889/2002 “Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України”. На сьогодні кількість суддів, які входять до складу Вищого адміністративного суду України, відповідно до Указу Президента України “Про кількісний склад суддів адміністративних судів”, становить 97 одиниць. Наразі формування системи адміністративних судів завершується згідно з новим Законом України “Про судову Україну і статус суддів”.

6. Система адміністративних судів в Україні.

Згідно з Законом України «Про судову Україну і статус суддів» систему адміністративних судів в Україні складають: місцеві адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди, Вищий адміністративний суд України; Верховний Суд України, у складі якого діє Судова палата у адміністративних справах.

З 01.01.2005 року в системі адміністративних судів утворено: 27 окружних адміністративних судів, відповідно територіального поділу на області, Автономну Республіку Крим, міста Київ і Севастополь; 7 апеляційних адміністративних судів: Дніпропетровський, Донецький, Київський, Львівський, Одеський, Севастопольський, Харківський.

Судова палата у адміністративних справах діє у складі Верховного Суду України на підставі Закону України “Про судову Україну і статус суддів” та відповідно до постанови пленуму Верховного Суду України 23.09.2005 р. № 9 “Про утворення у Верховному Суді України Судової палати у адміністративних справах”. Крім того, перегляд судових рішень в адміністративних справах за винятковими обставинами у Верховному Суді України може здійснювати колегія у складі суддів відповідних судових палат (ч.6 ст.24 Кодексу адміністративного судочинства України).

7. Структура адміністративних судів в Україні.

Згідно з Законом України «Про судову Україну і статус суддів» місцевими адміністративними судами є місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні суди. Вони діють як суди першої інстанції. У місцевому загальному суді як адміністративному суді суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд. В окружних судах адміністративні справи розглядаються і вирішуються колегією у складі трьох суддів.

Перегляд судових рішень в адміністративних справах в апеляційному порядку здійснюється колегією у складі трьох суддів. Апеляційні адміністративні суди утворюються у апеляційних округах відповідно до указу Президента України. До складу апеляційного суду входять судді, як правило, обрані на посаду судді безстроково, голова суду та його заступники. У складі апеляційного адміністративного суду можуть утворюватись судові палати з розгляду окремих категорій справ за встановленою спеціалізацією у межах адміністративної юрисдикції.

Вищий адміністративний суд України діє як суд першої інстанції по конкретних категоріях справ, а також як суд апеляційної та касаційної інстанції. Адміністративні справи, підсудні Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції, розглядаються і вирішуються колегією у складі не менше п’яти суддів. У Вищому адміністративному суді України, як суді касаційної інстанції, перегляд судових рішень в адміністративних справах у касаційному порядку здійснюється колегією у складі не менше п’яти суддів.

Верховний Суд України переглядає судові рішення адміністративних судів за винятковими обставинами колегією у складі суддів його Судової палати в адміністративних справах за участі не менше двох третин її чисельності (але не менше п’яти суддів) або колегією у складі суддів відповідних судових палат Верховного Суду України за участі не менше двох третин чисельності кожної палати.

8. Поняття адміністративної юрисдикції.

Адміністративна юрисдикція полягає в розгляді адміністративно-правових спорів, в установленні законом адміністративно-процесуальній формі спеціально уповноваженими на те судом, який наділено правом розглядати адміністративні справи.

Справа адміністративної юрисдикції - переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб’єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

У КАСУ використано аж способи для визначення предмету адміністративної юрисдикції: 1) загальне визначення - через поняття адміністративної справи (пункт 1 статті 3); 2) визначення через перелік категорій справ, що належать до предмету адміністративної юрисдикції (частина перша статті 17); 3) визначення через перелік категорій справ публічно-правового характеру, що не належать до предмету адміністративної юрисдикції (частина друга статті 17).

Предмет адміністративної юрисдикції становлять публічно-правові спори, у яких хоча б однією зі сторін є суб’єкт владних повноважень (пункт 1 статті 3 КАСУ), тобто обов’язковою стороною у таких спорах має бути представник публічної влади (орган державної влади, орган місцевого самоврядування тощо). При цьому юрисдикція адміністративних судів охоплює всі публічно-правові спори, крім спорів, для яких законом встановлено інший порядок судового вирішення (частина друга статті 4 КАСУ). Йдеться про публічно-правові спори саме за участю суб’єктів владних повноважень. Виняток становлять лише спори щодо правовідносин, пов’язаних з процесом виборів чи референдуму, що віднесені до адміністративної юрисдикції незалежно від того, чи є у них стороною суб’єкт владних повноважень.

Ознаками які характеризують адміністративну юрисдикцію, можна назвати:

1) участь у цих відносинах суб’єкта, який наділений публічно-владними повноваженнями (для визнання відносин публічно-правовими потрібно, щоб суб’єкт, якого наділено публічно-владними повноваженнями, здійснював у цих відносинах ці повноваження; таким суб’єктом, як правило, є державний орган, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа або інший суб’єкт, якому делеговані відповідні повноваження держави чи місцевого самоврядування);

2) можливість суб’єкта владних повноважень, здійснюючи свої повноваження, вирішувати питання про права, свободи, інтереси та обов’язки іншої особи, яка бере участь у правовідносинах;

3) зв’язаність суб’єкта владних повноважень межами, підставами та способом реалізації повноважень, що визначені законом.

9. Публічно-правовий спір, як предмет адміністративного судочинства

Публічно-правовий спір необхідно розглядати у єдності його матеріального та процесуального аспектів. Матеріальний аспект публічно-правового спору розкриває сутність протиріч між суб’єктами такого спору, які виникли у зв’язку з реалізацією прав, свобод та інтересів цих суб’єктів у сфері публічно-правових відносин. Процесуальний аспект розкриває сутність публічно-правового спору як предмета розгляду адміністративним судом, тобто адміністративної справи.

Суб’єктами публічно-правового спору є особи, між якими виникли розбіжності з приводу реалізації їх прав та обов’язків у публічно-правових відносинах.

Об’єктом публічно-правового спору є права, свободи та інтереси, реалізації або задоволенню яких перешкоджає суб’єкт владних повноважень.

Предметом публічно-правового спору є рішення, дії чи бездіяльність суб’єктів владних повноважень, а також дії чи бездіяльність суб’єктів публічно-правових відносин, які не є суб’єктами владних повноважень, але є суб’єктами публічно-правового спору.

Потрібно зауважити, що до юрисдикції адміністративних судів належать не усі публічно-правові спори, а лише ті, одним із учасників у яких є суб’єкт, який здійснює владні управлінські функції, за незначними винятками, зокрема, у сфері виборчих правовідносин. Тобто не відносяться до адміністративної юрисдикції спори з публічно-правових відносин, де відсутній суб’єкт, який наділений публічно-владними повноваженнями, а також з відносин, де такий суб’єкт хоч і є, але він не здійснює владні управлінські функції (наприклад, з відносин щодо прийняття законів чи ухвалення судового рішення).

10. Загальна характеристика категорій публічно-правових спорів, віднесених до адміністративної юрисдикції

У КАС України представлені наступні категорії публічно-правових спорів, віднесених до адміністративної юрисдикції (ст. 17):

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб’єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дії чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

4) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом;

5) спори щодо праводносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Компетенція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи:

1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України;

2) що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства;

3) про накладення адміністративних стягнень;

4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

11. Споры фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності.

Стаття 55 Конституції гарантує кожному право на захист своїх прав і свобод у суді, а також на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Для визначення предмету оскарження у цій категорії адміністративних справ необхідно з'ясувати зміст поняття "рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень".

Поняття "суб'єкт владних повноважень" визначено у статті 3 КАС України - це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їхні посадові чи службові особи, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Отже, необхідно та єдиною ознакою суб'єкта владних повноважень є здійснення цим суб'єктом владних управлінських функцій, при цьому ці функції повинні здійснюватись суб'єктом саме у тих праводносинах, у яких виник спір.

Рішення суб'єкта владних повноважень у контексті положень КАСУ необхідно розуміти як нормативно-правові акти, так і правові акти індивідуальної дії.

Нормативно-правові акти - рішення, дію яких поширено на невизначене або визначене загальними ознаками коло осіб і які призначені для неодноразового застосування щодо цього кола осіб.

Правові акти індивідуальної дії - рішення, які є актом одноразового застосування норм права і дію яких поширено на конкретних осіб або які стосуються конкретної ситуації. Як зазначив Конституційний Суд України, за своєю природою ненормативні правові акти, на відміну від нормативних, встановлюють не загальні правила поведінки, а конкретні приписи, звернені до окремого індивіда чи юридичної особи, застосовуються одноразово й після реалізації вичерпують свою дію.

Дії суб'єкта владних повноважень - активна поведінка суб'єкта владних повноважень, яка може мати вплив на права, свободи та інтереси фізичних та юридичних осіб (наприклад, дії щодо вилучення майна, затримання особи тощо).

Бездіяльність суб'єкта владних повноважень - пасивна поведінка суб'єкта владних повноважень, яка може мати вплив на реалізацію прав, свобод, інтересів фізичної чи юридичної особи (наприклад, неприйняття рішення за заявою особи, ненадання допомоги працівниками міліції, неоприлюднення нормативно-правового акта тощо).

КАСУ встановлює особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а саме - у справах щодо оскарження нормативно-правових актів (стаття 171), щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби, якщо законом не встановлено іншого порядку оскарження (стаття 181), щодо оскарження рішень, дій, бездіяльності, що обмежують реалізацію права на мирні зібрання (стаття 183).

12. Споры з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження та звільнення з публічної служби.

Спори щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, увільнення від неї спеціально виділені окремо, щоб їх помилково не ідентифікували як трудові спори і не відносили до цивільної юрисдикції. Відносини, що виникають у сфері публічної служби (насамперед, це служба в органах державної влади і місцевого самоврядування), є предметом регулювання конституційного і адміністративного права та законодавства. Трудове законодавство (законодавство про працю) може застосовуватись до них лише субсидіарно, але від цього вони не перестають бути відносинами публічної служби і не стають трудовими.

Поняття публічної служби в КАСУ розкрито через перелік різновидів цієї служби (пункт 15 статті 3). Таким чином, можна виділити:

1) спори з відносин діяльності на державних політичних посадах (народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, заступники міністрів, голови обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та їх заступники);

2) спори з відносин державної служби, зокрема з відносин професійної діяльності суддів, прокурорів, відносин військової служби, альтернативної (невійськової) служби, дипломатичної служби, відносин іншої державної служби (насамперед в органах виконавчої влади);

3) спори з відносин служби в органах влади Автономної Республіки Крим;

4) спори з відносин служби в органах місцевого самоврядування (у тому числі з відносин діяльності депутатів місцевих рад усіх рівнів).

До першої із зазначених категорій можна віднести і справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності, особливості провадження у яких встановлено статтею 180 КАСУ.

До останніх двох можна віднести, зокрема, і спори щодо дострокового припинення повноважень депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи місцевої ради, тому числі у випадку оскарження рішення вищого керівного органу політичної партії (виборчого блоку політичних партій) про припинення повноважень депутата (стаття 7 Закону України "Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим" від 10 лютого 1998 року, стаття 5 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад" від 11 липня 2002 року із змінами, внесеними Законом України від 12 січня 2007 року N 602-V).

13. Споры між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів.

До юрисдикції адміністративних судів відноситься і так звані компетенційні спори (пункт 3 частини першої статті 17 КАСУ).

Під компетенційними спорами розуміються спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління (публічної адміністрації), у тому числі делегованих повноважень. Особливістю таких спорів є те, що сторонами у них - як позивачем, так і відповідачем - є суб'єкти владних повноважень.

Компетенцію органу чи посадові особи становлять їхні повноваження, визначені законом. Внаслідок різного тлумачення законодавства компетенція суб'єктів владних повноважень нерідко може перетинатись, внаслідок чого може виникнути компетенційний спір. Крім того, виникнення компетенційного спору може бути результатом зловживань, що виявляються у формі привласнення повноважень або перевищення власних повноважень.

Компетенційні спори найчастіше можуть виникати між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, особливо щодо здійснення делегованих повноважень. У рамках таких спорів може вирішуватись, наприклад, питання про протиправність акта суб'єкта владних повноважень, виданого без належних повноважень або з їх перевищенням.

Компетенційні спори можна класифікувати за суб'єктним складом: 1) спори між державними органами та органами (посадовими особами) місцевого самоврядування; 2) спори між органами місцевого самоврядування; 3) спори між органами (посадовими особами) місцевого самоврядування та органами самоорганізації населення; 4) спори між іншими суб'єктами владних повноважень.

Позивачем у компетенційних спорах є суб'єкт владних повноважень, якщо він вважає, що інший суб'єкт владних повноважень - відповідач своїм рішенням або діями втрутився у його компетенцію або що прийняття такого рішення чи вчинення дій є його прерогативою. Якщо компетенцію суб'єкта владних повноважень, а відповідно - інтереси позивача, не було порушено, у задоволенні позову належить відмовити.

Спори, що виникають з адміністративних договорів, є самостійною категорією спорів, що віднесені до адміністративної юрисдикції (пункт 3 частини першої статті 17 КАСУ). Водночас деякі з них є одночасно компетенційними спорами - якщо вони стосуються адміністративних договорів, обома сторонами у яких є суб'єкти владних повноважень.

Адміністративний договір - дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди.

Формула "спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів" охоплює весь спектр спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з адміністративними договорами, у тому числі спори щодо недійсності цих договорів, їх зміни чи розірвання.

14. Споры за зверненням суб'єкта владних повноважень.

Адміністративні справи, що виникають із зазначених спорів, суд розглядає лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень. Відповідачами у них можуть бути громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, об'єднання громадян, юридична особа, які у цих праводносинах не є суб'єктами владних повноважень.

Згідно з частиною четвертою статті 50 КАСУ, це положення поширюється на такі справи: 1) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності об'єднання громадян за позовом легалізуючого органу або прокурора (частина четверта статті 37 Конституції України, стаття 31 Закону України "Про об'єднання громадян"); 2) про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян за позовом легалізуючого органу або прокурора (частина четверта статті 37 Конституції України, стаття 32 Закону України "Про об'єднання громадян"); 3) про примусове видворення іноземця чи особи без громадянства з України за позовом органу внутрішніх справ чи органу охорони державного кордону (частина п'ята статті 32 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства"); 4) про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання за позовом органу державної влади чи органу місцевого самоврядування (частина друга статті 39 Конституції України, частина перша статті 182 КАСУ); 5) та інші справи у випадках, встановлених законом.

Прикладом "інших справ у випадках, встановлених законом" можуть бути справи про: 1) оскарження виборчою комісією рішень, дій чи бездіяльності засобів масової інформації та їхніх власників і творчих працівників, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, що порушують законодавство про вибори та референдум (частина перша статті 174 КАСУ; стаття 30 Закону України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів"; статті 103, 112 - 114 Закону України "Про вибори народних депутатів України"; статті 91, 100 - 102 Закону України "Про вибори Президента України"); 2) скасування за позовом Центральної виборчої комісії реєстрації кандидата на пост Президента України (частина перша статті 176 КАСУ, стаття 56 Закону України "Про вибори Президента України"); 3) дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності за позовом Голови Верховної Ради України (частина четверта статті 81

Конституції України, частина перша статті 180 КАСУ, стаття 5 Закону України "Про статус народного депутата України"); 4) припинення державної реєстрації юридичної особи чи фізичної особи - підприємця, наприклад, у разі провадження ними діяльності, що заборонена законом (стаття 38 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), тощо.

15. Спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Відповідно до статті 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Правовідносини щодо виборів, референдуму регулюються Конституцією України та Законами України "Про вибори народних депутатів України" (в редакції Закону України від 7 липня 2005 року N 2777-IV), "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" від 6 липня 2010 року, "Про вибори Президента України" (в редакції Закону України від 18 березня 2004 року N 1630-IV), "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3 липня 1991 року.

До спорів, що виникають у процесі виборів чи референдуму, можна віднести спори щодо: 1) оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій (комісій з референдуму), членів цих комісій (стаття 172 КАСУ); 2) уточнення списку виборців (стаття 173 КАСУ); 3) оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації та їх власників, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум (стаття 174 КАСУ); 4) оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партій (блоку місцевих організацій партій) їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу (стаття 175 КАСУ); 5) скасування реєстрації кандидата на пост Президента України (стаття 176 КАСУ).

Частину спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, так само можна віднести до категорії спорів із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності. Адже у них найчастіше йдеться про оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії чи комісії з референдуму, які мають владні повноваження. Якесь частина виборчих спорів, а саме та, що розглядається за зверненням виборчої комісії, охоплюється категорією спорів за зверненням суб'єкта владних повноважень. Однак є низка виборчих спорів, де суб'єкта владних повноважень може й не бути, - йдеться про спори між кандидатами на виборну посаду, партіями (блоками) тощо. Тому виникла необхідність окремо виділити спори щодо правовідносин, які пов'язані з процесом виборів чи референдумів.

16. Співвідношення адміністративної юрисдикції з іншими судовими юрисдикціями.

Співвідношення адміністративної юрисдикції з іншими судовими юрисдикціями виглядає наступним чином. Вимоги про відшкодування майнової чи моральної шкоди, заподіяної у публічно-правових відносинах, суди вирішують за правилами цивільного (господарського) судочинства. Але якщо їх заявлено одночасно (в одному провадженні) із оскарженням рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень або з іншими вимогами про захист прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, тоді такі вимоги розглядаються за правилами адміністративного судочинства (частина друга статті 21 КАСУ).

Також положення частини другої коментованої статті 17 КАСУ спрямовано на запобігання спорів про компетенцію між судами різних юрисдикцій. Так, зокрема, не належить до юрисдикції адміністративних судів вирішення публічно-правових спорів, для яких законом встановлений інший порядок судового вирішення. Невключення таких справ до юрисдикції адміністративних судів породжується насамперед природою відносин, з яких вони виникають.

Компетенція адміністративних судів не поширюється на справи, що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України. Конституційний Суд України, згідно з Конституцією України, розглядає справи щодо: 1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (стаття 150 Конституції України); 2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість (стаття 151 Конституції України); 3) офіційного тлумачення Конституції та законів України (стаття 150 Конституції України); 4) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (статті 111, 150 Конституції України); 5) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України (стаття 159 Конституції України); 6) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України (наявність висновку Конституційного Суду України з цього питання потрібна для розгляду Верховною Радою України питання про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим відповідно до пункту 28 частини першої статті 85 Конституції України).

Компетенція адміністративних судів не поширюється на справи, що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства. Тому за правилами адміністративного судочинства не розглядають скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів дізнання, слідства і прокуратури, що можуть бути розглянуті відповідно до КПКУ. **Крім справ і питань, що вирішуються за правилами КПКУ, не можуть бути вирішені за правилами адміністративного судочинства справи щодо надання дозволу на:** 1) витребування документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці злочину, джерело та розміри їх доходів; 2) негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; 3) зняття інформації з каналів зв'язку; 4) контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією; 5) застосування інших технічних засобів одержання інформації. Водночас оскільки КПКУ не передбачає можливості розгляду в порядку кримінального судочинства спорів про бездіяльність суб'єктів владних повноважень, то такі спори належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Компетенція адміністративних судів не поширюється на справи про накладення адміністративних стягнень. Справи про накладення адміністративних стягнень, тобто справи про адміністративні правопорушення, розглядають районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді) у випадках, що визначені статтею 221 КУпАП і частиною другою статті 386 Митного кодексу України, та в порядку, встановленому цими законодавчими актами.

Компетенція адміністративних судів не поширюється на справи щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції (наприклад, спори стосовно позбавлення особи членства у політичній партії, формування виборчого списку партії, обрання особи керівником громадської організації тощо). Йдеться про спори, які хоч і мають ознаки публічності, але є внутрішньою справою об'єднання громадян.

За межами предмету адміністративної юрисдикції знаходиться сфера законодавчої діяльності і діяльності щодо вирішення судових справ (за невеликими винятками). Дипломатичні спори, які виникають у рамках міжнародного публічного права і за змістом є публічно-правовими, також не належать до предмету адміністративної юрисдикції, оскільки вони не можуть розглядатися національними судами.

З набранням чинності новими ЦПКУ і КАСУ справи про встановлення неправильності запису в актах цивільного стану перейшли з цивільної юрисдикції до адміністративної, адже за правовою природою ця категорія справ є оскарженням відмови органу реєстрації актів цивільного стану у виправленні відомостей в актових записках цивільного стану. Тому таке оскарження здійснюється за загальними правилами адміністративного судочинства.

Відповідно до частини першої статті 181 КАСУ учасники виконавчого провадження (крім державного виконавця) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду із позовною заявою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також якщо законом не встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб. Оскільки розділом VII ЦПКУ та статтею 1212 ГПКУ визначено інший порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби при виконанні судових рішень, ухвалених за правилами відповідного процесуального закону, то такі справи не відносяться до юрисдикції адміністративних судів. Крім того, до адміністративної юрисдикції належать справи, в яких оскаржуються й інші рішення, дії чи бездіяльності зазначених органів, які пов'язані з виконанням виконавчих документів, але впливають з реалізації цими органами інших повноважень. Але особливості, визначені статтею 181 КАСУ, на розгляд таких справ не поширюються.

Водночас справи про захист честі, гідності і ділової репутації особи - суб'єкта владних повноважень не можуть розглядатися за правилами адміністративного судочинства, навіть якщо посягання на відповідні права відбулося у зв'язку з здійсненням владних управлінських функцій, оскільки йдеться про захист невідчужуваних прав особи, які належать їй незалежно від статусу особи як суб'єкта владних повноважень. Якщо особа перестає бути суб'єктом владних повноважень (її, наприклад, звільнено з посади), то в цивільному судочинстві її процесуальний статус не змінюється.

17. Поняття та види підсудності адміністративних справ.

Підсудність – це процесуальний порядок віднесення судових справ, що підлягають розгляду і вирішенню по суті до конкретної ланки судової системи і до певного конкретного суду цієї ланки. Тобто розмежування справ за підсудністю відбувається між місцевими судами (тобто в середині однієї судової ланки або між місцевим та апеляційним судом та місцевим судом). Підсудність справи на відміну від підвідомчості визначається всередині певної судової підсистеми, тобто в межах підсистеми загальних судів чи всередині підсистеми спеціалізованих судів, навіть розмежування справ за підсудністю окремо передбачається в системі господарських судів, а підсудність справ адміністративним судам має регулюватися АПК України.

Ланка судової системи – це сукупність судів, які мають однакову структуру, організаційну побудову, повноваження й у більшості випадків діють у межах територіальних одиниць, притримуючись до адміністративним статусом. Судами першої (низової) ланки є місцеві суди, другої ланки – апеляційні суди, третьої – вищі спеціалізовані суди та ВСУ, який одночасно є найвищим судовим органом в системі судів загальної юрисдикції.

Підсудність також можна визначити як розмежування компетенції стосовно розгляду справ між окремими спеціалізованими адміністративними судами (статті 18-21 КАС України).

У відповідності зі статтями 18-21 КАС України підсудність справ визначається за предметними, територіальними та інстанційними ознаками.

Правила підсудності адміністративних справ складають алгоритм визначення компетентного суду для розгляду і вирішення конкретної адміністративної справи.

18. Предметна підсудність адміністративних справ та її різновиди.

Правила предметної підсудності дозволяють визначити, адміністративний суд якої ланки розглядатиме адміністративну справу у першій інстанції. Ці правила визначаються згідно зі ст. 18 КАСУ. **Місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні:**

1) адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, які підсудні окремим адміністративним судам;

2) усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності.

Окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених КАСУ, та крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам.

Справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача.

Вишому адміністративному суду України як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції.

У разі невизначеності КАСУ предметної підсудності адміністративної справи така справа розглядається місцевим адміністративним судом за вибором позивача.

19. Територіальна підсудність адміністративних справ та її різновиди.

Правила територіальної підсудності дозволяють визначити, до якого конкретно адміністративного суду відповідної судової ланки особі необхідно звернутися у кожному конкретному випадку.

Правила територіальної підсудності визначено у такий спосіб, щоб, по можливості, забезпечити розгляд справи адміністративним судом, який територіально найбільш наближений до місця проживання чи місця знаходження особи. У такий спосіб забезпечується краща доступність правосуддя в адміністративних справах для невідкладних суб'єктів.

Правила територіальної підсудності визначаються згідно зі ст. 19 КАСУ.

Різновидами територіальної підсудності є: 1) за вибором позивача 2) виняткова 3) альтернативна.

1) Загальном адміністративні справи вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача.
2) До виняткової підсудності віднесено адміністративні справи: 1) щодо оскарження нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, Національного банку України чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України; 2) відповідачем у яких є закордонне дипломатичне чи консульське представництво України, їхня посадова чи службова особа (частина третя коментованої статті); 3) про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії, про забороны (примусовий розпуск, ліквідацію) політичної партії (частина третя коментованої статті); 4) щодо рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії, членів цієї комісії, за винятком тих, що стосуються встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму (частина третя статті 172 КАСУ); 5) щодо дій чи бездіяльності кандидата на пост Президента України, ініціативних груп всеукраїнського референдуму, інших суб'єктів ініціювання всеукраїнського референдуму, що порушують законодавство про вибори чи референдум (частина третя статті 175 КАСУ); 6) про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (частина перша статті 180 КАСУ).

3) Згідно з частиною четвертою статті 19 КАСУ, якщо правила територіальної підсудності не дають можливість визначити компетентний у справі адміністративний суд, тоді позивач має право обрати його за власним розсудом, але з дотриманням правил предметної підсудності. Це є альтернативною підсудністю.

20. Інстанційна підсудність адміністративних справ.

Правила інстанційної підсудності дають відповідь на питання, які суди розглядають адміністративні справи у першій інстанції, а які - в апеляційній та касаційній інстанціях

Правила інстанційної підсудності визначено у такий спосіб, щоб забезпечити рівні можливості щодо оскарження судових рішень - для кожної адміністративної справи зазвичай передбачена однакова кількість судових інстанцій з тим, щоб право особи на оскарження і перегляд судового рішення необгрунтовано не обмежувалося.

У КАСУ загальном витримано принцип "судова ланка = судова інстанція", за якого кожна ланка адміністративних судів виконує функції лише однієї інстанції - першої, апеляційної чи касаційної. Такий підхід сприяє інстанційній спеціалізації суддів судів різних ланок, що позитивно позначається на якості розгляду і вирішення адміністративних справ.

Правила інстанційної підсудності визначаються згідно зі ст. 20 КАСУ.

Отже, місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди), а також Вищий адміністративний суд України у випадках, встановлених КАСУ, вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції.

Апеляційні адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції.

Вищий адміністративний суд України переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції. У випадку, визначеному частиною шостою статті 177 КАСУ, Вищий адміністративний суд України переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ.

Верховний Суд України переглядає судові рішення адміністративних судів за винятковими обставинами.

21. Наслідки недотримання правил підсудності.

Наслідки порушення правил про предметну підсудність

Правила предметної підсудності можуть бути порушені як особою, яка звертається до суду, так і судом. Відповідно до цього розрізняють і правові наслідки порушення правил предметної підсудності.

1. Якщо особа подала адміністративний позов з порушенням правил предметної підсудності, то суд, розглянувши питання щодо відкриття провадження, повинен повернути позивачеві позовну заяву у зв'язку з тим, що справа не підсудна цьому адміністративному суду (пункт 6 частини третьої статті 108 КАСУ). В ухвалі про повернення позовної заяви суд зазначає, якому суду підсудна адміністративна справа за позовною заявою.

2. Якщо суд відкрив провадження в адміністративній справі без дотримання правил предметної підсудності, то він повинен передати її на розгляд належного адміністративного суду незалежно від того, на якому етапі провадження у першій інстанції виявлено порушення правил предметної підсудності, оскільки суд, який відкрив провадження у справі, не є компетентним у розгляді відповідної.

3. Якщо порушення правил предметної підсудності виявлено в суді вищої інстанції, то рішення суду першої інстанції належить скасувати, а справу передати до компетентного суду (пункт 6 статті 198, пункт 6 статті 199, пункт 1 статті 204, пункт 6 статті 223, пункт 1 частини третьої статті 227 КАСУ).

Наслідки порушення правил про територіальну підсудність

Правила територіальної підсудності можуть бути порушені як особою, яка звертається до суду, так і судом. Відповідно до цього розрізняють і правові наслідки порушення правил територіальної підсудності.

1. Якщо особа подала адміністративний позов з порушенням правил територіальної підсудності, то суд, розглянувши питання щодо відкриття провадження, повинен повернути позивачеві позовну заяву у зв'язку з тим, що справа не підсудна цьому адміністративному суду (пункт 6 частини третьої статті 108 КАСУ). В ухвалі про повернення позовної заяви суд зазначає, якому суду підсудна адміністративна справа за позовною заявою.

2. Якщо порушення правил територіальної підсудності виявлено ще до початку судового розгляду, то адміністративну справу належить передати до належного суду (пункт третьої частини першої статті 22 Кодексу).

3. Якщо порушення правил територіальної підсудності виявлено під час судового розгляду, суд повинен завершити розгляд та ухвалити судові рішення по суті спору. У суді вищої інстанції саме по собі недотримання правил територіальної підсудності не може мати наслідком скасування судового рішення.

Наслідки порушення правил про інстанційну підсудність.

1. Якщо особа подала адміністративний позов, апеляційну чи касаційну скаргу, скаргу про перегляд судових рішень за винятковими обставинами з порушенням правил інстанційної підсудності, то суд повинен повернути їй позовну заяву чи скаргу у зв'язку з тим, що справа не підсудна цьому адміністративному суду (пункт 6 частини третьої статті 108 КАСУ). В ухвалі про повернення позовної заяви суд зазначає, якому суду підсудна адміністративна справа за відповідним зверненням.

2. Порушення судом правил інстанційної підсудності в усякому випадку тягне за собою неправосудність судового рішення і як наслідок - його скасування. Однак труднощів у застосуванні правил інстанційної підсудності у судах не виникає і таких порушень не трапляється.

22. Поняття та види учасників адміністративного судочинства.

Стаття 47 КАСУ визначає коло осіб, які беруть участь у справі, незалежно від етапу провадження в адміністративній справі. Класифікація осіб, які беруть участь у справі, проведена з метою визначити (в інших статтях КАСУ) роль кожної категорії цих осіб в адміністративному процесі та коло їхніх процесуальних прав і обов'язків.

Особи, які беруть участь у справі, - це учасники адміністративного процесу, які здійснюють свої процесуальні права та виконують обов'язки в адміністративному процесі для того, щоб добитися певного правового результату, у якому вони зацікавлені.

В адміністративних справах беруть участь сторони, а також можуть брати участь треті особи, а також представники сторін та третіх осіб.

Деталізуючи цей перелік, можна визначити такі види осіб, які беруть участь у справі:

1) сторони: позивач, відповідач;

2) треті особи: треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору;

3) представники сторін, третіх осіб: представники на основі договору, представники на основі закону (законні представники), у тому числі органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

За спрямуванням інтересу таких осіб, які беруть участь у справі, умовно можна поділити на тих, які мають матеріально-правову зацікавленість у результатах вирішення справи (сторони і треті особи), і на тих, що мають процесуально-правову зацікавленість (представники сторін і третіх осіб). Судове рішення у справі стосується прав і обов'язків сторін та третіх осіб.

23. Процесуальні права та обов'язки осіб, які приймають участь в адміністративному процесі.

Для повноцінного захисту в суді своїх прав, свобод та інтересів особи, які беруть участь у справі, мають комплекс процесуальних прав. Відповідно до принципу змагальності коментована стаття визначає перелік змагальних прав, які є загальними і рівними для всіх осіб, які беруть участь у справі.

Згідно зі ст. 49 КАСУ особи, що беруть участь у справі мають наступні права: 1) знати про дату, час і місце судового розгляду справи, про всі судові рішення, які ухвалюються у справі та стосуються їхніх інтересів; 2) знайомитися з матеріалами справи; 3) заявляти клопотання і відводи; 4) давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення; 5) подавати докази, брати участь у дослідженні доказів; 6) висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам; 7) подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 8) знайомитися з технічним записом та журналом судового засідання і подавати письмові зауваження до них; 9) робити із матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи, одержувати копії судових рішень; 10) оскаржувати судові рішення у частині, що стосується їхніх інтересів; 11) користуватися іншими процесуальними правами, наданими КАСУ. Особи, які беруть участь у справі, можуть за власний рахунок додатково замовити та отримати в суді засвідчені копії документів і витяги з них.

Ці права пов'язані також із певними обов'язками. Особи, які беруть участь у справі, мають також процесуальні обов'язки (наприклад, прибути у судове засідання, якщо суд визнає обов'язковою участь сторони чи третьої особи відповідно до статті 120 КАСУ; повідомляти суд про зміну своєї адреси, про неможливість прибуття у судове засідання відповідно до статті 40 КАСУ; дотримуватися процесуальних строків; дотримуватися правил поведінки у суді відповідно до статті 134 КАСУ). Вимога добросовісності стосується також виконання цих обов'язків. Про ці обов'язки має бути зазначено у пам'ятці про процесуальні права і обов'язки, яку суд надсилає кожній особі, яка бере участь у справі, відкривши провадження у справі (див. частину п'яту статті 107 КАСУ).

24. Сторони в адміністративному судочинстві.

Основними учасниками адміністративного процесу є сторони - позивач і відповідач, між якими, власне, і виник публічно-правовий спір. Залежно від виду сторони у КАСУ розрізняється їхній процесуальний статус.

Позивачем є особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано адміністративний позов до адміністративного суду, а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подана позовна заява до адміністративного суду (пункт 8 статті 3 КАСУ), незалежно від того, хто подав адміністративний позов - сама ця особа (суб'єкт) чи її (його) представник. Позивачем в адміністративній справі відповідно до частини другої статті 50 можуть бути: 1) фізичні особи - громадяни України, іноземці чи особи без громадянства (незалежно від адміністративної процесуальної дієздатності); 2) підприємства, установи, організації (юридичні особи), що не є суб'єктами владних повноважень; 3) у нечастих випадках - органи державної влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи, інші суб'єкти при здійсненні ними владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (суб'єкти владних повноважень).

Відповідачем є суб'єкт владних повноважень, а у випадках, передбачених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача (пункт 9 статті 3 КАСУ). Тобто відповідачем є особа, яка, на думку позивача, порушила його право, свободу чи інтерес і повинна усунути це порушення або його наслідки чи відшкодувати шкоду.

Стаття 51 КАСУ визначає основні диспозитивні права сторін в адміністративному процесі додатково до змагальних прав, що визначені у статті 49 КАСУ. Ці права відрізняють їхній процесуальний статус від статусу інших осіб, які беруть участь у справі.

Надїлення сторін рівними диспозитивними правами спрямовано на реалізацію принципів рівності (стаття 10) та диспозитивності (стаття 11 КАСУ) в адміністративному судочинстві.

Позивач, крім права звернутися з позовом, має такі основні диспозитивні права: 1) відкликати позовну заяву з суду першої інстанції у будь-який час до закінчення судового розгляду (див. пункт 2 частини третьої статті 108, пункт 5 частини першої статті 155 КАСУ); 2) вимагати вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, зміни способу забезпечення позову, скасування заходів забезпечення позову (статті 117 - 118 КАСУ); 3) змінити підставу або предмет адміністративного позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог протягом усього часу розгляду справи в суді першої інстанції (частина перша коментованої статті, стаття 137 КАСУ); 4) відмовитися від адміністративного позову в будь-який час до закінчення судового розгляду в суді першої інстанції, а також у суді апеляційній чи касаційній інстанції (у тому числі у Верховному Суді України під час провадження за винятковими обставинами) - до закінчення відповідно апеляційного чи касаційного розгляду (частина перша коментованої статті, статті 112, 136, 194, 219 КАСУ); 5) досягнути примирення в будь-який час до закінчення судового розгляду в суді першої інстанції, а також у суді апеляційній чи касаційній інстанції (у тому числі у Верховному Суді України під час провадження за винятковими обставинами) - до закінчення відповідно апеляційного чи касаційного розгляду (частина третя коментованої статті, статті 113, 136, 194, 219 КАСУ); 6) вимагати виконання судового рішення після набрання ним законної сили або у разі можливості його негайного виконання; 7) досягнути примирення у процесі виконання судового рішення, тобто відмовитися від примусового виконання або укласти мирову угоду (стаття 262 КАСУ).

Відповідач має такі основні диспозитивні права: 1) визнати адміністративний позов повністю або частково або не визнавати його, зокрема подати свої заперечення (частина друга коментованої статті, стаття 112, 136 КАСУ); 2) вимагати зміни способу забезпечення позову, скасування заходів забезпечення позову (статті 117 - 118 КАСУ); 3) досягнути примирення в будь-який час до закінчення судового розгляду в суді першої інстанції, а також у суді апеляційній чи касаційній інстанції (у тому числі у Верховному Суді України під час провадження за винятковими обставинами) - до закінчення відповідно апеляційного чи касаційного розгляду (частина третя коментованої статті, статті 113, 136, 194, 219 КАСУ); 4) укласти мирову угоду у процесі виконання судового рішення (стаття 262 КАСУ).

25. Треті особи в адміністративному судочинстві.

Інститут третьої особи спрямований на створення умов для захисту прав, свобод та інтересів такої особи, які можуть бути порушені при вирішенні спору між позивачем і відповідачем за відсутності третьої особи. Участь третьої особи сприяє всебічному розгляду справи, зібранню більшої кількості доказів, правильному вирішенню справи, запобігас ситуації, коли у справах з одних правовідносин ухвалюються протилежні за змістом рішення.

Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, - це особа, яка для захисту своїх прав, свобод та інтересів звертається з позовом до сторін у справі, у якій вже відкрито провадження. Позовні вимоги третьої особи обов'язково повинні стосуватися предмету спору.

Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, як і сторони, є заінтересованою в результатах розгляду справи судом, але її інтерес є самостійним і не збігається з інтересом позивача чи відповідача у справі. Вимоги позивача і третьої особи із самостійними вимогами є взаємовиключними, а тому вони не можуть діяти як співпозивачі, оскільки між позивачем і третьою особою є конфлікт інтересів. Задоволення адміністративного позову, який заявили такі особи, має повністю або частково виключати можливість задоволення вимог позивача до відповідача.

Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, вступає у справу у спосіб подання позову до позивача і відповідача у справі. Ініціатива подання позову виходить від самої третьої особи; така ініціатива може бути наслідком повідомлення судом цієї особи про можливість вступити у справу, якщо позивач заперечує проти заміни його належним позивачем (див. частину другу статті 52 КАСУ).

Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, - це особа, яка бере участь у справі на стороні позивача або відповідача у разі, якщо постанова у справі може вплинути на її права, свободи, інтереси чи обов'язки. Інтерес третьої особи щодо задоволення позову (якщо вона бере участь на стороні позивача) або щодо відмови у задоволенні позову (якщо вона бере участь на стороні відповідача) збігається з інтересами відповідно позивача або відповідача. Це відрізняє третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, від третьої особи, яка заявляє такі вимоги.

Інститут третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, зокрема, застосовується тоді, коли після задоволення позову до відповідача в останнього виникне право заявити регресні вимоги до третьої особи. Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, може вступити у справу, самостійно звернувшись до суду із заявою про свою участь у справі із зазначенням, на чий стороні вона бажає брати участь, та із посиланням на підстави для такої участі.

26. Процесуальне представництво в адміністративному процесі.

Стаття 56 КАСУ визначає право сторони чи третьої особи діяти в адміністративному процесі разом із представником або через нього з метою кращого представлення своїх інтересів, а також встановлює вимоги до осіб, які можуть бути представниками, та підстави для їх залучення.

Представник в адміністративному процесі діє від імені та в інтересах особи, яку він представляє.

Представник може діяти самостійно, повністю замінюючи таку особу, або поряд із нею. Тобто участь у справі представника не позбавляє особу, яку він представляє, права особисто брати участь у процесі (частина перша коментованої статті) за умови, що вона має адміністративну процесуальну дієздатність відповідно до статті 48 КАСУ. Представники беруть участь в адміністративному процесі на основі договору або закону.

Права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді їхні законні представники — батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи інші особи, визначені законом.

Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати в суді їхні законні представники — батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі у таких справах відповідно неповнолітніх осіб, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена.

Суд з метою захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, та які беруть участь у справі, може залучити до участі у справі їхніх законних представників.

Законним представником органу, підприємства, установи, організації в суді є його керівник чи інша особа, уповноважена законом, положенням, статутом.

Як законні представники діють також органи та інші особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

У разі відсутності представника у сторони чи третьої особи, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, а також у разі, якщо законний представник цих осіб не має права вести справу в суді з підстав, встановлених законом, суд зупиняє провадження в справі та ініціює перед органами опіки і піклування чи іншими органами, визначеними законом, питання про призначення чи заміну законного представника.

Не можуть бути представниками в суді особи, які беруть участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок.

Судді, прокурори, слідчі не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють як представники відповідних органів, що є стороною або третьою особою у справі, чи як законні представники сторони чи третьої особи.

Повноваження на ведення справи в суді дає представникові право на вчинення від імені особи, яку він представляє, усіх процесуальних дій, які може вчинити ця особа. Розпорядження довірителя представникові, який бере участь в адміністративному процесі на основі договору, щодо ведення справи є обов'язковими для нього.

Представник, який бере участь в адміністративному процесі на основі договору, має право повністю або частково відмовитися від адміністративного позову, визнати адміністративний позов, змінити адміністративний позов, досягнути примирення, передати повноваження представника іншій особі (передоручення), оскаржити судові рішення, якщо право на вчинення кожної із цих дій спеціально обумовлене у виданій йому довіреності.

27. Інші учасники адміністративного судочинства.

Стаття 62 КАСУ визначає коло осіб, які поряд з особами, які беруть участь у справі, є учасниками адміністративного процесу. Класифікація осіб, які є іншими учасниками адміністративного процесу, проведена з метою визначити (у наступних статтях КАСУ) роль кожної категорії цих осіб в адміністративному процесі та коло їхніх процесуальних прав і обов'язків. Осіб, які є іншими учасниками адміністративного процесу, умовно можна поділити на:

1. **осіб, які обслуговують адміністративний процес:** 1) секретар судового засідання (стаття 63 КАСУ); 2) судовий розпорядник (стаття 64 КАСУ); 3) перекладач (стаття 68 КАСУ);

2. **осіб, які сприяють судовому розгляду:** 4) свідок (стаття 65 КАСУ); 5) експерт (стаття 66 КАСУ); 6) спеціаліст (стаття 67 КАСУ).
У судовому розгляді завжди повинен брати участь секретар судового засідання. Участь інших категорій осіб, що зазначені вище, обумовлюється потребами розгляду кожної конкретної справи.

28. Процесуальне положення секретаря судового засідання.

Секретар судового засідання:

- здійснює судові виклики і повідомлення;
- перевіряє наявність та з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головуючому;
- забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами;
- веде журнал судового засідання;
- оформляє матеріали адміністративної справи;
- виконує інші доручення головуючого у справі. (ст. 63 КАСУ)

29. Процесуальне положення судового розпорядника.

До участі в адміністративному процесі головуючим у судовому засіданні може залучатися судовий розпорядник.

Судовий розпорядник:

- забезпечує належний стан зали судового засідання і запрошує до неї учасників адміністративного процесу;
 - оголошує про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду із неї;
 - слідкує за дотриманням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;
 - приймає від учасників адміністративного процесу та передає документи і матеріали суду під час судового засідання;
 - виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта;
 - запрошує до зали судового засідання свідків та виконує розпорядження головуючого про приведення їх до присяги;
 - виконує інші розпорядження головуючого, пов'язані із забезпеченням умов, необхідних для розгляду адміністративної справи.
- Вимоги судового розпорядника, пов'язані із виконанням обов'язків, встановлених цією статтею, є обов'язковими для осіб, які беруть участь у справі, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів та інших осіб, присутніх у залі судового засідання. У разі відсутності в судовому засіданні розпорядника його функції виконує секретар судового засідання.

30. Процесуальні права та обов'язки свідка.

Як свідок в адміністративній справі може бути викликана судом кожна особа, якій можуть бути відомі обставини, що належить з'ясувати у справі.

Не можуть бути допитані як свідки:

- недзядатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі та не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати з цього приводу показання;
- представники в судовому процесі, захисники у кримінальних справах — про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;
- священнослужителі — про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- професійні судді, народні засідателі та присяжні — про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення;
- інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Фізична особа має право відмовитися від давання показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб).

Свідок викликається в судове засідання з ініціативи суду або осіб, які беруть участь у справі. Особа, яка бере участь у справі, заявляючи клопотання про виклик свідка, повинна зазначити його ім'я, місце проживання (перебування), роботи чи служби та обставини, щодо яких він може дати показання.

Свідок зобов'язаний прибути до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини.

У разі неможливості прибуття за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

За завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань з непередбачених законом підстав свідок несе кримінальну відповідальність. (ст. 65 КАСУ)

31. Експерт в адміністративному судовому процесі: права, обов'язки та відповідальність.

Експертом є особа, яка має необхідні знання та якій в порядку, встановленому цим Кодексом, доручається дати висновок з питань, що виникають під час розгляду справи і стосуються спеціальних знань цієї особи, шляхом дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини у справі.

Експерт зобов'язаний провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок щодо поставлених йому питань, у разі необхідності — прибути за викликом суду, дати висновок або роз'яснити його в судовому засіданні.

Під час проведення дослідження експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт має одержати на це відповідний дозвіл суду, який оформлюється ухвалою.

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також з іншими учасниками адміністративного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи.

Експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями.

Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи експерт зобов'язаний негайно подати матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

Експерт має право:

- знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження;
- заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків;
- викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання;
- бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;
- користуватися іншими правами, встановленими Законом України "Про судову експертизу".

Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків у суді експерт несе кримінальну відповідальність.

32. Процесуальне положення спеціаліста.

1. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

2. Спеціаліст може бути залучений до участі в адміністративному процесі за ухвалою суду для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) під час вчинення процесуальних дій. Допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта.
3. Спеціаліст зобов'язаний прибути за викликом суду, відповідати на задані судом питання, давати усні консультації та письмові роз'яснення, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, у разі потреби — надавати суду технічну допомогу.
4. Допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань.
5. Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі в адміністративному процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, з дозволу суду задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

33. Перекладач в адміністративному судовому процесі: права, обов'язки та відповідальність.

1. Перекладачем є особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється адміністративне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного або письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.
2. Перекладач допускається ухвалою суду за клопотанням особи, яка бере участь у справі, або призначається з ініціативи суду. Суд забезпечує особі перекладача, якщо дійде висновку, що особа внаслідок неспроможності оплатити послуги перекладача буде позбавлена судового захисту.
3. Перекладач має право відмовитися від участі в адміністративному судочинстві, якщо він не володіє мовою в обсязі, необхідному для перекладу, право задавати питання з метою уточнення перекладу, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.
4. Перекладач зобов'язаний з'являтися за викликом до суду, здійснювати повний і правильний переклад, своїм підписом посвідчувати правильність перекладу в процесуальних документах, що вручаються особам, які беруть участь у справі, в перекладі мовою, якою вони володіють.
5. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність.

34. Поняття та зміст процесу доказування в адміністративному процесі.

Доказування - це діяльність лідируючих суб'єктів, проводу та інших суб'єктів адміністративно-процесуальних відносин по збиранню, дослідженню, перевірці, переробці та оцінці фактичних даних (доказів), використанню їх в установленні об'єктивної істини по справі, обґрунтуванні висновків і рішень, що приймаються

Таким чином:

- а) доказуванням буде процесуальна і розумова діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованому адміністративному процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження і оцінки доказів;
 - б) докази і доказування виступають процесуальними засобами пізнання в адміністративному судочинстві.
- Процес доказування (на достовірність знань про предмет) відбувається в межах передбачених процесуальних форм і структурно складається з декількох елементів або ступенів (стадій), які взаємопов'язані й взаємообумовлені.

Процесуальному доказуванню притаманні 4 елемента: предмет доказування; суб'єкт доказування; засіб доказування та діяльність по збиранню, дослідженню, перевірці, переробці, оцінці та використанню доказів.

1. **Предмет доказування** - це коло обставин, які належить установити по адміністративній справі. Предметом доказування виступають: а) обставини, на яких позивач обґрунтовує свої вимоги (підстава позову); б) обставини, на яких відповідач обґрунтовує свої заперечення (підстави заперечення); в) інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. А взагалі — обставини, які повинні бути встановлені як підстави для вирішення спору між сторонами: всі, які відбулися, і наявні юридичні факти та обставини, що мають значення для справи.

2. **Суб'єкти доказування** – суд, сторони адміністративного процесу, свідки, треті особи.

3. **Дослідження доказів**, тобто безпосереднє сприйняття і вивчення складом суду в судовому засіданні інформації про фактичні дані, представлені сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, за допомогою передбачених в законі засобів доказування на підставі принципів усності й безпосередності. Процес дослідження доказів полягає в поєднанні емпіричної і логічної діяльності суду, спрямованої на пізнання фактичних даних, їх змісту і достовірності, процесу їх формування, збереження і забезпечення. Фактичні дані (обставини у справі) — реальні категорії, тому дослідження в суді доказів має за мету одержання необхідного для вирішення справи висновку про їх реальне існування

Спосіб дослідження — це шлях одержання інформації про фактичні дані від засобів доказування, вид і характер здійснюваних процесуальних правовідносин, суб'єкти доказування. Суб'єктами є суд і суб'єкти доказової діяльності — особи, які беруть участь у справі. Оцінка ними доказів є необхідним елементом їх доказової діяльності щодо подання, витребування, дослідження доказів.

3. **Оцінка доказів** — це аналіз доказів. Оцінку доказів провадять тільки суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин, суб'єкти доказування. Суб'єктами є суд і суб'єкти доказової діяльності — особи, які беруть участь у справі. Оцінка ними доказів є необхідним елементом їх доказової діяльності щодо подання, витребування, дослідження доказів.

Процесуально-правовими гарантіями правильної оцінки судом доказів є правила (в літературі називають їх ще принципами), сформульовані в ст. 62 ЦПК. Відповідно до них суд оцінює докази:

- 1) за своїм внутрішнім переконанням;
- 2) на підставі всебічного, повного і об'єктивного розгляду в судовому засіданні всіх обставин справи в їх сукупності;
- 3) керуючись законом;
- 4) при оцінці ніякі докази не мають для суду наперед встановленої сили.

Оцінюються тільки фактичний склад, одержаний безпосередньо в установленому законом процесуальному порядку і з передбачених засобів доказування.

Оцінка спрямовується на встановлення достовірності чи відсутності обставин, які обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, постановлення судом законного і обґрунтованого рішення. Оцінка доказів втілюється в певній процесуальній дії, тобто має свою об'єктивну процесуальну форму.

35. Поняття доказів в адміністративному процесі.

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів.

Докази суду надають особи, які беруть участь у справі. Суд може запропонувати надати додаткові докази або витребувати додаткові докази за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи.

Засоби доказування можуть поділятися на:

- інформаційні (пояснення сторін і третіх осіб, показання свідків);
- речові;
- змішані (письмові докази, висновок експерта).

Предмет доказування — юридична категорія, на пізнання якої спрямована вся доказова діяльність суду і осіб, які беруть участь у справі. Предметом доказування виступають: а) обставини, на яких позивач обґрунтовує свої вимоги (підстава позову); б) обставини, на яких відповідач обґрунтовує свої заперечення (підстави заперечення); в) інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. А взагалі — обставини, які повинні бути встановлені як підстави для вирішення спору між сторонами: всі, які відбулися, і наявні юридичні факти та обставини, що мають значення для справи.

Доказами, що використовуються органами державного, комунального і неpubлічного управління для встановлення істинності виниклої ситуації, варто вважати будь-які фактичні дані, що є засобом встановлення в визначеному законом порядку всіх необхідних обставин справи, що вимагає застосування норми права.

Фактичні дані - це об'єктивна, достовірна інформація про факти, що входять до предмета доказування. Самі ці фактичні дані не входять до предмету доказування.

Залежно від часу виконання дій факти предмета доказування поділяються на факти-явища, які мали місце в минулому і факти-стану, які носять тривалий характер (продовжуються) і можуть безпосередньо сприйматися судом.

Умови надання фактичним даним статусу доказу такі: 1) вони повинні мати відношення до предмета доказування. Тобто вони повинні стосуватися справи. 2) належні фактичні дані повинні бути одержані і закріплені в передбаченому законом порядку. 2. Елементами цього порядку є: уповноважена на одержання доказу посадова особа (орган); незабороненість джерела; процесуальна форма одержання; спосіб закріплення і підтвердження; можливість перевірки достовірності фактичних даних.

Засобами доказування (носіями фактичних даних) є: матеріали-письмові докази: заяви сторін і додані до них документи, письмові пояснення учасників; усні пояснення учасників; відео- та звукозапис; речові докази; висновки експертів; протоколи процесуальних дій. Факти, що не підлягають доказуванню. Не за усіма фактами предмета доказування здійснюється доказова процесуальна діяльність. Не потребують доказування загальновідомі, преюдиціальні факти і факти, що призмуються. Суд також може вважати визнаний стороною факт встановленим і звільнити від його доказування.

Загальновідомі факти (notoria) — це обставини, які відомі широкому колу осіб, в тому числі і складу суду. Вони не потребують доказування (notoria pop eget probantione) тому, що об'єктивність їх існування очевидна, це в основному не дії, а події: закрита Чорнобильської АЕС тощо. Загальна відомість фактів залежить від часу виникнення і поширеності на певну територію. Сторона, яка має використати загальновідомий факт, повинна про нього зазначити (notorium pop relevat ad onore proronendi). Визнання обставини загальновідомою і як такою, що не підлягає доказуванню, вирішується судом, який розглядає справу, про що ним вноситься ухвала, яка оскарженню не підлягає.

36. Класифікація доказів в адміністративному (судовому) процесі.

1. За процесом формування даних про факти докази класифікуються також за двома видами — **первинні і похідні.**

Первинні (першоджерела) формуються під безпосереднім впливом фактів, які підлягають встановленню (безпосередніх фактів), від носія інформації (джерела доказів).

Похідні (опосередковані, копії) — відтворюють (копіюють) дані, одержані від інших джерел, тобто формуються під впливом опосередкованих джерел.

Значення цієї класифікації в тому, що вона розкриває процес формування доказів і цим саме сприяє правильному веденню їх дослідження і оцінці в процесі судового розгляду адміністративної справи.

2. В юридичній літературі обґрунтовується також підстава для класифікації доказів — **за джерелом, за допомогою якого суд їх одержує: особисті, письмові і речові.**

а) До складу **особистих доказів** включається не тільки пояснення осіб, які беруть участь у справі, показання свідків і висновки експертів, а й різні документи, оскільки вони виходять від відповідних осіб.

б) **Письмовими доказами** є документи (у тому числі електронні документи), акти, листи, телеграми, будь-які інші письмові записи, що містять в собі відомості про обставини, які мають значення для справи.

в) **Речовими доказами** є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

3. За змістом докази можуть бути позитивними і негативними. Ті, котрі лягають в основу прийняття акта застосування диспозиції про відмову в задоволенні вимоги зацікавленої особи, можуть розглядатися як негативні, а ті, котрі є підставою задоволення такої вимоги, — позитивними. При застосуванні санкцій адміністративно-правових норм докази, що викривають порушення в здійсненні ним проступку обтяжуючої його провини, є обвинувальними, а ті, котрі свідчать про невинуватість притягнутої до відповідальності чи пом'якшують його вину, — виправдувальними.

4. У залежності від часу виникнення адміністративні докази можуть бути минулі і триваючі. Докази, що виникли до розгляду справи, є минулими. Це, наприклад, інформація про вчинену адміністративний проступок, про порушення в сфері реалізації законних інтересів громадянина чи організації і та ін. Триваючі докази характерні тим, що вони існують у момент розгляду справи. Вони зумовлюють негайну реакцію на сформовану ситуацію.

37. Діяльність суб'єктів адміністративного процесу зі збору та оцінки доказів.

Діяльність суб'єктів адміністративного процесу зі збору та оцінки доказів полягає у використанні у адміністративному процесі засобів доказування.

До них відносяться:

1. **Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників.** Пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників про відомі їм обставини, що мають значення для справи, оцінюються поряд з іншими доказами у справі. Сторони, треті особи або їхні представники, які дають пояснення про відомі їм обставини, що мають значення для справи, можуть бути за їхньою згодою допитані як свідки.

2. **Показання свідка.** Показаннями свідка є повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані.

3. **Письмові докази.** Письмовими доказами є документи (у тому числі електронні документи), акти, листи, телеграми, будь-які інші письмові записи, що містять в собі відомості про обставини, які мають значення для справи. Письмові докази класифікуються: залежно від суб'єктів, які склали письмові докази, — на офіційні і неофіційні. Офіційні — документи, акти, службова переписка, яка виходить від державних і громадських органів. Можуть бути спростованими і неспростованими. Неспростовні звільнені від доказування (факти, встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили). Документи видаються компетентними органами в межах їх повноважень, у встановленому порядку і формі. Письмові докази подаються сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, а також за їх клопотанням перед судом витребовуються від організації і громадян в оригіналі і копіях. При поданні копій письмових доказів суд може за необхідності вимагати подання оригіналу.

4. **Речові докази.** Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

5. **Призначення судової експертизи.** Для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд може призначити експертизу. Особи, які беруть участь у справі, мають право подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, визначаються судом. Суд повинен вмотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі.

Необхідно відзначити, що тягар збору доказів на відміну від цивільного судочинства лежить не лише на сторонах. Суд, щоб правильно встановити фактичний бік справи, наділено повноваженнями як за клопотаннями осіб, яка бере участь у справі, так і з власної ініціативи збирати докази (частини третя, п'ята коментованої статті). Особа може заявити клопотання про витребування доказів, якщо не може самостійно надати докази. Щоб клопотання було задоволено, їй слід зазначити причини, через які ці докази не можуть бути надані (причини мають бути лише поважними), та повідомити, де вони знаходяться чи можуть знаходитися. Суд сприяє в реалізації цього обов'язку і витребує необхідні докази відповідною ухвалою, що надсилається особам, у яких знаходяться докази.

Стаття 86 КАСУ визначає загальні правила оцінки доказів судом при розгляді і вирішенні адміністративної справи. Вона покликана забезпечити правильне встановлення обставин у справі, яке б не викликало сумнівів. Ніщо у цій статті не повинно тлумачитися як виправдання для суддівського свавілля.

Оцінка доказів - це віднайдення відповіді на питання, чи може певна інформація слугувати доказом у справі, а також чи переконують докази кожен окремо та у своїй сукупності у наявності чи відсутності певної обставини у справі.

Попередня і остаточна оцінка доказів у справі судом. Суд оцінює докази у процесі всього розгляду справи, вирішуючи чи не кожне процесуальне питання. Навіть розглядаючи клопотання про залучення якогось доказу, суд оцінює його під кутом зору належності і допустимості (стаття 70 КАСУ) і може відхилити його вже на цьому етапі без дослідження. Оцінку суд дає і під час дослідження доказів. Наприклад, під час допиту свідків суд може дійти висновку про наявність суперечностей у показаннях свідків, і тоді є підстави для призначення одночасного допиту таких свідків (частина одинадцята статті 141 КАСУ). Усе це попередня оцінка доказів.

Остаточну оцінку суд дає доказам лише при вирішенні справи - тобто у кінцевому судовому рішенні (звичай постанові) за результатами розгляду справи. Саме тоді суд повинен встановити усі обставини у справі.

Всебічне дослідження доказів означає дослідження всіх належних і допустимих доказів, що є у справі. Суд повинен порівнювати докази із різних засобів доказування, виявляти спільну інформацію і суперечності, відхиляти неналежні та недопустимі докази.

Повне дослідження доказів - дослідження необхідної і достатньої кількості доказів, що дадуть можливість зробити однозначний висновок про обставини, які належало встановити у справі.

Об'єктивне дослідження доказів - дослідження доказів судом неупереджено і безсторонньо, не підлаштовуючи їх під певне рішення у справі.

Безпосереднє дослідження доказів - особисте сприйняття судом доказів із визначених законом джерел у встановленому порядку. Проте це не виключає можливості брати до уваги докази, зібрані, наприклад, за судовим дорученням чи в порядку забезпечення доказів іншим судом тощо, якщо вони досліджені судом, який вирішує справу, у встановленому порядку у сукупності з іншими доказами у справі.

Кожен доказ відповідно до коментованої статті повинен перевірятися судом, досліджуватися і оцінюватися окремо і в сукупності з іншими доказами.

Достовірність доказу у контексті частини третьої коментованої статті означає те, що він, за переконанням суду, адекватно (правдиво) відображає певні обставини у справі.

Достатність доказів означає, що у своїй сукупності вони повинні переконувати у наявності певної обставини. Якщо доказів недостатньо для встановлення певної обставини і суд з об'єктивних причин не зміг усунути таку недостатність на підставі принципу офіційності, тоді суд робить висновок про недоведеність цієї обставини (коли діє презумпція вини суб'єкта владних повноважень відповідно до частини другої статті 71 КАСУ, потрібно пам'ятати, що позивач не повинен доводити неправомірність рішення, дії чи бездіяльності відповідача, а тому суд не може у таких випадках робити висновок, що позивач не довів неправомірності рішення, дії чи бездіяльності відповідача).

Результати оцінки доказів суд відображає у мотивувальній частині судового рішення, де наводять мотиви врахування чи неврахування окремих доказів (див., наприклад, пункт 3 статті 163 КАСУ).

38. Виклики та повідомлення в судовому процесі. Зміст та види повісток.

Судові виклики і повідомлення здійснюються повістками про виклик і повістками-повідомленнями.

Повістки про виклик у суд надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, а повістки-повідомлення — особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою.

Повістки надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам рекомендованою кореспонденцією (листом, телеграмою) або кур'єром із зворотною розпискою за адресами, вказаними цими особами.

Якщо фізична особа, яка бере участь у справі, діє через представника і суд не вважає її особисту участь обов'язковою, він може направити повістку лише представникові.

Зміст повістки

У повістці про виклик зазначаються: найменування та адреса адміністративного суду; ім'я фізичної особи, яку викликають до суду, або найменування органу, підприємства, установи, організації, представник яких викликається; дата, час і місце судового засідання; назва і номер адміністративної справи; в якому процесуальному статусі викликається ця особа (як позивач, відповідач, свідок тощо); у разі необхідності — пропозиція особи, яка бере участь у справі, подати всі раніше не подані докази; обов'язок адресата повідомити про наявність поважних причин неможливості прибути до суду; роз'яснення наслідків неприбуття до суду; обов'язок особи, яка одержала повістку у зв'язку з відсутністю адресата, за першої можливості вручити її адресату.

У повістці-повідомленні зазначаються:

- 1) найменування та адреса адміністративного суду;
- 2) ім'я особи або найменування органу, підприємства, установи, організації, яким адресується повістка;
- 3) дата, час і місце судового засідання або проведення окремої процесуальної дії;
- 4) назва і номер адміністративної справи;
- 5) в якому процесуальному статусі має право взяти участь ця особа (як позивач, відповідач, свідок тощо) в адміністративному процесі;
- 6) обов'язок особи, яка одержала повістку у зв'язку з відсутністю адресата, негайно повідомити про неї адресата.

Якщо разом з повісткою надсилаються копії документів, у повістці вказується їх перелік і роз'яснюється право подати заперечення та докази на їх підтвердження.

39. Виняткові засоби судових викликів і повідомлень.

Стаття 38 КАСУ встановлює способи (засоби) здійснення судових викликів або повідомлень в адміністративній справі, яку належить розглянути у скорочені строки. Ці способи не заперечують можливості у таких справах вручення повісток традиційним способом (поштою, кур'єром, через особу, яка бере участь у справі), але вони є більш оперативними та краще слугують меті пришвидшення повідомлення учасників адміністративного процесу про судове засідання.

Використання виняткових засобів судових викликів та повідомлень є припустимим у разі необхідності провести невідкладний розгляд і вирішення справи за клопотанням позивача (частина третя статті 110 КАСУ), а також у справах, особливості провадження в яких визначено главою 6 розділу III КАСУ (частина шоста статті 171, частина одинадцята статті 172, частина п'ята статті 174, частина п'ята статті 175, частина друга статті 176, частина шоста статті 177, частина п'ята статті 181, частина четверта статті 182, частина третя статті 183 КАСУ).

Виняткові засоби судових викликів та повідомлень доцільно використовувати лише в тому разі, якщо надіслання повісток у традиційний спосіб (стаття 33 КАСУ) не спроможне забезпечити своєчасне повідомлення осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників адміністративного процесу. До такого висновку підводить слово "виняткові" у словосполученні "виняткові засоби судових викликів і повідомлень".

Судовий виклик чи повідомлення винятковим засобом має бути зроблено у строк, достатній для прибуття до суду.

Частина перша статті 38 КАСУ встановлює такі виняткові засоби судових викликів та повідомлень: 1) телеграма; 2) факсимільне повідомлення (факсове, телефаксове); 3) електронна пошта (електронне повідомлення); 4) телефон (усна телефонограма, коротке текстове повідомлення); 5) через друкований засіб масової інформації.

За змістом судові виклики та повідомлення, що здійснюються винятковими засобами, повинні відповідати вимогам до повісток про виклик та повісток-повідомлень, встановлених у статті 34 КАСУ.

40. Фіксування судового засідання технічними засобами. Журнал судового засідання.

Суд під час судового розгляду адміністративної справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуючого інший працівник апарату суду.

Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (кассета, дискета, компакт-диск тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи.

Ведення журналу судового засідання.

Одночасно із технічним записом судового засідання секретарем судового засідання ведеться журнал судового засідання.

У журналі судового засідання зазначаються такі відомості: рік, місяць, число і місце судового засідання; найменування адміністративного суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді (суддів), секретаря судового засідання; справа, що розглядається, ім'я (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; номер носія інформації; порядковий номер вчинення процесуальної дії; назва процесуальної дії; час вчинення процесуальної дії.

Журнал судового засідання ведеться секретарем судового засідання та підписується ним невідкладно після судового засідання і приєднується до справи.

41. Протокол судового засідання. Зауваження до протоколу судового засідання. Глава 4 ст. 41 – 46 КАСУ.

Про вчинення окремої процесуальної дії поза залом судового засідання або під час виконання судового доручення секретарем судового засідання складається протокол. Під час вчинення окремої процесуальної дії поза залом судового засідання або під час виконання судового доручення та при складенні протоколу можуть застосовуватися технічні засоби.

Протокол після його складення та ознайомлення з ним усіх присутніх осіб, які беруть участь у справі, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів підписується секретарем судового засідання і суддею. Присутні особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі можуть подати свої зауваження, які додаються до протоколу.

Протокол, складений при виконанні судового доручення, разом із необхідними додатками невідкладно надсилається до суду, який розглядає справу. Протокол приєднується до адміністративної справи.

Зміст протоколу.

Протокол про вчинення окремої процесуальної дії поза залом судових засідань або під час виконання судового доручення повинен містити: найменування адміністративного суду, який вчиняє окрему процесуальну дію, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання; номер адміністративної справи; рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії; час початку процесуальної дії; відомості про прибуття осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків; відомості про роз'яснення особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам їхніх процесуальних прав та обов'язків; опис ходу проведення окремої процесуальної дії, у тому числі відомості про заявлені клопотання та ухвали суду; основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, показань свідків, усні роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання; консультації спеціалістів; відомості про докази, які додаються до справи, а якщо докази не додаються до справи — номер, дату та зміст письмових доказів, опис інших доказів; час закінчення процесуальної дії;

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з протоколом судового засідання і подавати свої зауваження з приводу допущених в протоколі неправильностей або неповноти протоколу. Головуючий розглядає зауваження, про що постановляє відповідну ухвалу.

42. Протокол про вчинення окремої процесуальної дії.

1. Про вчинення окремої процесуальної дії поза залом судового засідання або під час виконання судового доручення секретарем судового засідання складається протокол.

2. Під час вчинення окремої процесуальної дії поза залом судового засідання або під час виконання судового доручення та при складенні протоколу можуть застосовуватися технічні засоби.

3. Протокол після його складення та ознайомлення з ним усіх присутніх осіб, які беруть участь у справі, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів підписується секретарем судового засідання і суддею. Присутні особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі можуть подати свої зауваження, які додаються до протоколу.

4. Протокол, складений при виконанні судового доручення, разом із необхідними додатками невідкладно надсилається до суду, який розглядає справу.

5. Протокол приєднується до адміністративної справи (ст. 45 КАСУ).

43. Поняття та види судових витрат.

Судові витрати – це витрати, пов'язані із розглядом справи у суді.

Види судових витрат.

Судові витрати складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. Розмір судового збору, порядок його сплати і звільнення від сплати встановлюються законом. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать:

- 1) витрати на правову допомогу;
- 2) витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду;
- 3) витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз;
- 4) витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів на місці та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи.

44. Судовий збір.

Судовий збір — це загальнодержавний збір, який справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів, та включається до складу судових витрат.

Платниками судового збору є громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, що звертаються до суду.

1. Особа, яка звертається до адміністративного суду із позовною заявою, апеляційною чи касаційною скаргою, скаргою за винятковими обставинами, заявою про перегляд справи за нововиявленими обставинами, повинна сплатити судовий збір.

2. Судовий збір, сплачений у більшому розмірі, ніж встановлено законом, повертається ухвалою суду за клопотанням особи, яка його сплатила.

3. Судовий збір повертається за клопотанням особи, яка його сплатила, ухвалою суду в разі повернення позовної заяви, заяви за нововиявленими обставинами або скарги, відмови у відкритті провадження у справі, а також у разі залишення позовної заяви, заяви за нововиявленими обставинами або скарги без розгляду (крім випадку, якщо такі заяви залишено без розгляду внаслідок повторного неприбуття позивача або за його клопотанням).

45. Витрати, пов'язані з розглядом справи у суді.

До витрат, пов'язаних з розглядом справи у суді відносяться:

1. Витрати на правову допомогу.

Витрати, пов'язані з оплатою допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, які надають правову допомогу за договором, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги, передбачених законом.

У разі звільнення сторони від оплати надання їй правової допомоги витрати на правову допомогу здійснюються за рахунок Державного бюджету України.

2. Витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду.

Витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту сторін та їхніх представників, а також найманням житла, несуть сторони.

Сторони, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, та її представнику сплачуються іншою стороною добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять — пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Граничний розмір компенсації за судовим рішенням витрат сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду, встановлюється Кабінетом Міністрів України. (це постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. N 590 «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави»).

3. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз.

Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз, несе сторона, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучення спеціаліста, перекладача та проведення судової експертизи. Свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам оплачуються проїзд, а також добові в разі переїзду до іншого населеного пункту. Експертам, спеціалістам і перекладачам повинна бути сплачена винагорода за виконану роботу. У разі неоплати судової експертизи у строк, встановлений судом, суд може скасувати ухвалу про призначення судової експертизи.

Якщо виклик свідків, призначення експертизи, залучення перекладачів, спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у разі звільнення від сплати судових витрат або зменшення їх розміру відповідні витрати компенсуються за рахунок Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

4. Витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів на місці та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи.

Витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів на місці та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, несе сторона, яка заявила клопотання про вчинення цих дій. Якщо клопотання про вчинення відповідних дій заявлено обома сторонами, витрати на них несуть обидві сторони порівну. Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів на місці та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

46. Розподіл судових витрат.

1. Якщо судове рішення ухвалене на користь сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, суд присуджує всі здійснені нею документально підтвержені судові витрати з Державного бюджету України (або відповідного місцевого бюджету, якщо іншою стороною був орган місцевого самоврядування, його посадова чи службова особа).

2. Якщо судове рішення ухвалене на користь сторони — суб'єкта владних повноважень, суд присуджує з іншої сторони всі здійснені нею документально підтвержені судові витрати, пов'язані із залученням свідків та проведенням судових експертиз.

3. Якщо адміністративний позов задоволено частково, судові витрати, здійснені позивачем, присуджуються йому відповідно до задоволених вимог, а відповідачу — відповідно до тієї частини вимог, у задоволенні яких позивачеві відмовлено.

4. У справах, в яких позивачем є суб'єкт владних повноважень, а відповідачем — фізична чи юридична особа, судові витрати, здійснені позивачем, з відповідача не стягуються.

5. У разі відмови у задоволенні позовних вимог позивача, звільненого від сплати судових витрат, а також залишення адміністративного позову без розгляду судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок Державного бюджету України.

6. Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не повертаючи адміністративної справи на новий розгляд, змінить судове рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл судових витрат.

47. Строк звернення до адміністративного суду.

1. Адміністративний позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду.

2. Для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється річний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

3. Для захисту прав, свобод та інтересів особи цим Кодексом та іншими законами можуть встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду, які, якщо не встановлено інше, обчислюються з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

4. Якщо законом встановлена можливість досудового порядку вирішення спору і позивач скористався цим порядком, то обчислення строку звернення до адміністративного суду починається з дня, коли позивач дізнався про рішення суб'єкта владних повноважень за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень.

48. Поняття та види процесуальних строків.

1. Процесуальні строки — це встановлені законом або судом строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії.

2. Процесуальні строки визначаються днями, місяцями і роками, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Види процесуальних строків:

1) загальні

2) спеціальні процесуальні строки для порушення адміністративної справи у суді.

Загальний процесуальний строк порушення адміністративної справи визначено ст. 99 КАСУ, відповідно до якої для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється річний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Однак поряд із загальним процесуальним строком порушення адміністративної справи процесуальним законом закріплено спеціальні процесуальні строки порушення такої справи.

Так, для захисту прав, свобод та інтересів особи КАСУ та іншими законами можуть встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду, які, якщо не встановлено інше, обчислюються з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Наприклад, строк подання позовної заяви щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності, якими обмежуються чи порушуються виборчі права громадян та юридичних осіб обчислюється навіть не місяцями, а днями і годинами (ст. ст. 172-177 КАСУ).

Днем подання позовної заяви, апеляційної скарги є день їх надходження до відповідного суду.

У судовій практиці непоодинокими є випадки, коли позивач з об'єктивних чи суб'єктивних причин до суду із адміністративним позовом своєчасно не звертається, однак потреба у судовому захисті порушених чи оспорюваних прав чи інтересів на зникає. У зв'язку із такою ситуацією виникає поняття «пропущення процесуальних строків» та потреба їх поновлення.

49. Поновлення та продовження процесуальних строків.

Пропущений з поважних причин процесуальний строк, встановлений законом, може бути поновлений, а процесуальний строк, встановлений судом, — продовжений судом за клопотанням особи, яка бере участь у справі.

Право на порушення питання перед судом про поновлення процесуальних строків мають сторони й інші особи, які беруть участь у справі, які пропустили процесуальний строк, встановлений законом для вчинення конкретної процесуальної дії. Для реалізації цього права вони подають письмову заяву за підсудністю — до того суду, в якому слід було вчинити пропущену процесуальну дію або до якого слід було подати документ. Одночасно із заявою про поновлення строку належить провести ту дію або подати той документ, щодо якого порушено питання. Заява розглядається в судовому засіданні, на яке викликаються сторони, і повідомляються інші особи, які беруть участь у справі, проте неявка цих осіб не перешкоджає вирішенню судом заяви про поновлення процесуального строку. Відповідь суду на заяву про поновлення процесуального строку дається в ухвалі, якою цей строк або поновлюється або в його поновленні відмовляється. Висновки суду про це мають бути аргументованими з посиланням на досліджені в судовому засіданні докази.

Ухвала суду про відмову в поновленні чи продовженні пропущеного процесуального строку може бути оскаржена особами, які беруть участь у справі.

50. Обчислення процесуальних строків.

Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Строк, що визначається роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року цього строку.

Строк, що визначається місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця цього строку.

Якщо закінчення строку, що визначається місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, то строк закінчується в останній день цього місяця.

Останнім днем строку, який закінчується вказівкою на певний день, вважається цей день.

Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче статися, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до двадцять четвертої години, але якщо в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Зупинення провадження в адміністративній справі зупиняє перебіг усіх процесуальних строків у цій адміністративній справі. Перебіг процесуальних строків продовжується з дня поновлення провадження.

51. Право на звернення до адміністративного суду.

До адміністративного суду має право звернутися з адміністративним позовом особа, яка вважає, що порушено її права, свободи чи інтереси у сфері публічно-правових відносин. Суб'єкт владних повноважень має право звернутися до адміністративного суду у випадках, встановлених законом.

Адміністративний позов подається до адміністративного суду у формі письмової позовної заяви особисто позивачем або його представником. Позовна заява може бути надіслана до адміністративного суду поштою. На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

Адміністративний позов може містити вимоги про:

- скасування або визнання нечинним рішення відповідача – суб'єкта владних повноважень повністю чи окремих його положень;
- зобов'язання відповідача – суб'єкта владних повноважень прийняти рішення або вчинити певні дії;
- зобов'язання відповідача – суб'єкта владних повноважень утриматися від вчинення певних дій;

- стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, завданої його незаконним рішенням, дією або бездіяльністю;
- виконання зупиненої чи невчиненої дії;
- встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень.

Позовна заява може містити інші вимоги на захист прав, свобод чи інтересів у сфері публічно-правових відносин.

У позовній заяві зазначаються:

- найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява;
- ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі відомі;
- зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- у разі необхідності – клопотання про звільнення від сплати судового збору; про звільнення від оплати правової допомоги і забезпечення надання правової допомоги, якщо відповідний орган відмовив особі у забезпеченні правової допомоги; про призначення судової експертизи; про витребування доказів; про виклик свідків тощо;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

На підтвердження обставин, якими обґрунтовуються позовні вимоги, позивач зазначає докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом.

52. Підходи до визначення адміністративного позову.

Адміністративний позов — звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. (ст.3 КАСУ)

У юридичній літературі не існує єдиного підходу до визначення позову. Найбільш поширеним й обґрунтованим є визначення позову як «вимоги позивача до відповідача, зверненої через суд, про захист порушеного чи такого, що оспориється, суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу, здійснено у визначеній законом процесуальній формі». Така точка зору була висунута й обґрунтована М.А. Турвичем, А.Ф.Клейнманом і А.А.Добровольським.

Серед представників даної теорії є деякі розбіжності. Так, ряд вчених дотримується думки про існування двох самостійних понять позову. Під позовом у процесуальному значенні розуміється звернена до суду вимога про захист порушеного або законного інтересу. Під позовом у матеріально-правовому значенні розуміється звернені до суду матеріально-правова вимога позивача до відповідача. Позов в матеріальному сенсі - право на задоволення своїх позовних вимог. Саме у цьому плані використовується поняття права на позов і позовна давність. У Україні поняття позову вживається в сенсі здатності матеріального суб'єктивного права до примусового здійснення через суд. Пропуск терміну позовної давності спричиняє за собою втрату права на позов в матеріально-правовому сенсі. Таким чином, право на позов в матеріально-правовому сенсі - це саме спірне суб'єктивне право, яке може бути примусово здійснено.

Більшість учених все-таки вважає, що позов - єдине поняття, яке включає в себе як матеріальну, так і процесуальну сторони. При цьому вимога позивача до відповідача становить матеріально-правову сторону позову, а вимога його до суду про захист права - процесуально-правову.

Зазначені розходження в думках не дуже значні, оскільки обидві групи вчених розуміють позов насамперед як матеріально-правову вимогу позивача до відповідача і вимогу до суду одночасно. При такому підході не береться до уваги та обставина, що спір про право між сторонами може існувати до звернення до суду. Сторони при цьому перебувають у протиставленні, але позивачем і відповідачем не є. Тому викликає заперечення головна роль матеріально-правової вимоги при визначенні позову.

Третя група вчених дотримується позиції, відповідно до якої позов розуміється як суто процесуальний інститут, тобто вимога до суду про захист порушеного права.

Розгляд позову тільки в процесуальному аспекті збіднює його поняття, оскільки практично виводить за його межі питання про матеріально-правову вимогу позивача до відповідача. Не раз у літературі наголошувалася важливість матеріального змісту позову. Значимо, що важливість матеріально-правової вимоги не слід абсолютизувати. Зрозуміло, що не враховувати її зовсім при формуванні дефініції позову не можна, однак слід зазначити, що навіть при зміні матеріально-правової вимоги сам хід процесу залишиться незмінним.

Крім того, при такому розумінні позову вимогу особи, що виступає від свого імені за захистом прав і законних інтересів інших осіб, не можна назвати позовом, тому що ця вимога не містить і не може містити матеріально-правової вимоги позивача до відповідача. Такий висновок суперечить чинному законодавству. Таким чином, уявляється, що матеріально-правова вимога позивача до відповідача - це зміст позову, але на встановлену процесуальну форму розгляду справи вона не впливає.

Отже, визначення позову може містити і матеріально-правовий і процесуально-правовий аспекти, але акцент, безсумнівно, повинен бути зроблений на тому, що позов - це право пред'являти вимогу до суду. Крім того, в правовій державі форми позовного захисту може набувати охорона об'єктивного правового порядку і, зокрема, норм об'єктивного права від різного роду протиправних посягань. Відповідно, метою позову може виступати захист встановленого правового порядку від порушень як з боку приватних осіб, так і з боку адміністративних органів.

При такому підході цілком виправдано віднесення до інституту адміністративного позову процесуальної вимоги про притягнення особи до адміністративної відповідальності за адміністративну провинку і вимоги про перевірку законності притягнення до такої відповідальності. У Франції, наприклад, подібні позови називають позовами з приводу заходів каральної відповідальності або у зв'язку із застосуванням репресії. У цьому контексті можна стверджувати, що чинне законодавство впритул наблизилося до встановлення повноцінної юридичної конструкції позову про притягнення до адміністративної відповідальності і позову про перевірку законності.

Адміністративний позов може бути визначений як вимога до юрисдикційного органу про перевірку законності адміністративного акту, захист суб'єктивних публічних прав і законних інтересів або публічного правового порядку, що виходить з вказаного заявником спірного публічно-правового відношення і припускаючи дозвіл конфліктної ситуації за допомогою застосування правовідновлювальних або адміністративно-каральних заходів.

53. Предмет, підстава та зміст адміністративного позову.

Адміністративний позов — звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. (ст.3 КАСУ)

Предмет позову становить матеріально-правову вимогу позивача до відповідача. Характер позовної вимоги визначається характером спірних матеріальних правовідносин, з якого випливає вимога позивача. По суті прохання позивача, реалізовано у вигляді цієї вимоги. Від того, наскільки чітко і юридично грамотно сформульована позовна вимога, залежить і з'ясування судною позиції, яку займає позивач. Отже, предмет позову повинен мати правовий характер і впливати з певних матеріально-правових відносин.

Підставу позову складають обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Ними будуть: юридичні факти матеріально-правового характеру, що визначаються нормами матеріального права, які врегульовують спірні правовідносини, їх виникнення, зміну, припинення, доказові факти, тобто ті, що тісно пов'язані з фактами матеріально-правового характеру і на підставі яких можна зробити висновок про їх наявність чи відсутність.

Підстави позову, які підтверджують, що спірне право належить позивачу, а на відповідача покладені певні обов'язки, складають активну підставу. Вони можуть бути правосторонніми, правозмінюючі, правопринипуючі.

Змістом позову буде звернена до суду вимога позивача про здійснення судом певних дій з зазначенням способу судового захисту. Наприклад, в позові про виселення за неможливістю сумісного проживання предметом позову будуть спірні правовідносини — право дострокового припинення договору житлового найму; підставою позову — факти поведінки відповідача, що створюють неможливість сумісного проживання; зміст — вимога про постановлення рішення про виселення відповідача.

Позов без зазначення процесуальних наслідків, на які він спрямований, без тих вимог до суду, які намагається одержати позивач, буде неповноцінним. Зміст позову має практичне значення — за ним провадиться класифікація позовів, що полегшує визначення межі дослідження справи в судовому засіданні, постановлення конкретного, повного і зрозумілого рішення, яке є основою для швидкого і правильного поновлення порушеного права.

54. Форма та зміст позовної заяви.

Адміністративний позов подається до адміністративного суду у формі письмової позовної заяви особисто позивачем або його представником. Позовна заява може бути надіслана до адміністративного суду поштою.

2. На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

3. Адміністративний позов може містити вимоги про:

- 1) скасування або визнання нечинним рішення відповідача - суб'єкта владних повноважень повністю чи окремих його положень;
- 2) зобов'язання відповідача — суб'єкта владних повноважень прийняти рішення або вчинити певні дії;
- 3) зобов'язання відповідача — суб'єкта владних повноважень утриматися від вчинення певних дій;
- 4) стягнення з відповідача — суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, завданої його незаконним рішенням, дією або бездіяльністю;
- 5) виконання зупиненої чи невчиненої дії;
- 6) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;
- 7) примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.
4. Позовна заява може містити, крім визначених частиною третьою цієї статті, інші вимоги на захист прав, свобод чи інтересів у сфері публічно-правових відносин.

55. Відкриття провадження в адміністративній справі.

Суддя після одержання позовної заяви з'ясовує, чи:

- 1) подана позовна заява особою, яка має адміністративну процесуальну дієздатність;
- 2) має представник належні повноваження (якщо позовну заяву подано представником);
- 3) відповідає позовна заява вимогам, встановленим Кодексом адміністративного судочинства;
- 4) належить позовну заяву розглядати в порядку адміністративного судочинства і чи підсудна позовна заява даному адміністративному суду;
- 5) немає інших підстав для повернення позовної заяви або відмови у відкритті провадження в адміністративній справі, встановлених КАСУ.
2. Суддя відкриває провадження в адміністративній справі на підставі позовної заяви, якщо відсутні підстави для повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження у справі.

3. Питання про відкриття провадження в адміністративній справі суддя вирішує не пізніше наступного дня після надходження позовної заяви до адміністративного суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків позовної заяви, у разі залишення позовної заяви без руху.

4. Про відкриття провадження у справі чи відмову у відкритті провадження у справі суддя постановляє ухвалу. В ухвалі про відкриття провадження у справі зазначаються:

- 1) найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження в адміністративній справі, номер справи;
 - 2) ким і до кого пред'явлено адміністративний позов;
 - 3) зміст позовних вимог;
 - 4) дата, час і місце попереднього судового засідання, якщо суд вважає його проведення необхідним;
 - 5) пропозиція відповідачу подати в зазначений строк письмові заперечення проти позову та докази, які у нього є;
 - 6) яким складом суду розглядатиметься справа.
5. Копія ухвали про відкриття провадження в адміністративній справі невідкладно після постановлення надсилається особам, які беруть участь у справі, разом з інформацією про їхні процесуальні права і обов'язки. Відповідачам надсилаються також копії позовної заяви та доданих до неї документів.

56. Мета та завдання стадії підготовки адміністративних справ до судового розгляду.

Після прийняття позовної заяви та відкриття провадження у справі розпочинається підготовка адміністративної справи до судового розгляду – одна із обов'язкових стадій адміністративного процесу. Мета цієї стадії полягає у сприянні охороні прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом створення умов для забезпечення правильного та своєчасного вирішення справи й ухвалення у ній законного і обґрунтованого рішення.

Завданнями підготовки є:

- 1) створення можливостей для врегулювання спору до судового розгляду, в тому числі примирення сторін;
- 2) визначення характеру спірного правовідношення та матеріальної норми права, яка підлягає застосуванню;
- 3) визначення предмета доказування, тобто фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи;
- 4) визначення складу учасників процесу у справі, їх процесуального становища та способів забезпечення своєчасної явки цих суб'єктів в судове засідання;
- 5) з'ясування кола доказів, необхідних для вирішення справи та забезпечення їх своєчасного надання;

Виконання цих завдань досягається шляхом вчинення комплексу процесуальних дій судді та інших учасників процесу, які складають зміст стадії підготовки справи до судового розгляду.

57. Процесуальний порядок підготовки адміністративних справ до судового розгляду.

Підготовку справи до судового розгляду здійснює суддя адміністративного суду, який відкрив провадження в адміністративній справі.

Суд до судового розгляду адміністративної справи вживає заходи для всебічного та об'єктивного розгляду і вирішення справи в одному судовому засіданні протягом розумного строку. **З цією метою суд може:**

- 1) прийняти рішення про витребування документів та інших матеріалів; навести необхідні довідки; провести огляд письмових та речових доказів на місці, якщо їх не можна доставити до суду; призначити експертизу, вирішити питання про необхідність залучення свідків, спеціаліста, перекладача;
- 2) прийняти рішення про обов'язковість особистої участі осіб, які беруть участь у справі, у судовому засіданні, про залучення третіх осіб до справи;
- 3) викликати на судовий розгляд адміністративної справи свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів;
- 4) прийняти рішення про проведення попереднього судового засідання.

За обґрунтованим клопотанням позивача суддя вживає заходи щодо невідкладного розгляду і вирішення справи. У такому разі виклик осіб, які беруть участь у справі, чи повідомлення про постановлені судом ухвали здійснюються за допомогою кур'єра, телефону, факсу, електронної пошти чи іншого технічного засобу.

58. Попереднє судове засідання.

Попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду справи або забезпечення всебічного та об'єктивного вирішення справи протягом розумного строку.

Попереднє судове засідання проводиться суддею, який здійснює підготовку справи до судового розгляду, за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Для врегулювання спору суд з'ясовує, чи не відмовляється позивач від адміністративного позову, чи не визнає відповідач адміністративний позов, і роз'яснює сторонам можливості щодо примирення.

Якщо спір не врегульовано у порядку, визначеному частиною третьою цієї статті, суд:

- 1) уточнює позовні вимоги та заперечення відповідача проти адміністративного позову;
- 2) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у справі;
- 3) визначає факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються сторонами, а які належить доказувати;
- 4) з'ясовує, якими доказами сторони можуть обґрунтувати свої доводи чи заперечення, та встановлює строки для їх надання;
- 5) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду.

За заявою однієї зі сторін про неможливість прибуття до суду попереднє судове засідання може бути відкладено, якщо причини неприбуття будуть визнані судом поважними.

59. Відмова від адміністративного позову та визнання адміністративного позову. Примирення сторін.

Позивач може відмовитися від адміністративного позову повністю або частково, а відповідач — визнати адміністративний позов повністю або частково. Відмова від адміністративного позову чи визнання адміністративного позову під час підготовчого провадження мають бути викладені в адресованій суду письмовій заяві, яку приєднується до справи.

Про прийняття відмови від адміністративного позову суд постановляє ухвалу, якою закриває провадження у справі. У разі часткової відмови позивача від адміністративного позову суд постановляє ухвалу, якою закриває провадження у справі щодо частини позовних вимог.

У разі часткового визнання адміністративного позову відповідачем і прийняття його судом може бути прийнята постанова суду про задоволення визнаних відповідачем позовних вимог відповідно до статті 164 КАСУ. У разі повного визнання відповідачем адміністративного позову і прийняття його судом приймається постанова суду про задоволення адміністративного позову.

Суд не приймає відмови від адміністративного позову, визнання адміністративного позову і продовжує розгляд адміністративної справи, якщо ці дії позивача або відповідача суперечать закону чи порушують чий-небудь права, свободи або інтереси.

60. Об'єднання та роз'єднання справ.

Суд може своєю ухвалою об'єднати для спільного розгляду і вирішення кілька адміністративних справ за однорідними позовними заявами одного й того ж позивача до того ж відповідача чи до різних відповідачів або за позовними заявами різних позивачів до одного й того самого відповідача, а також роз'єднати одну чи декілька поєднаних в одне провадження позовні вимоги у самостійні провадження, якщо їхній спільний розгляд ускладнює чи сповільнює вирішення справи.

Об'єднання позовів полягає в тому, що в одному провадженні у справі може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою, одного і того ж позивача до того ж самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовами різних позивачів до одного і того ж відповідача. Об'єднання позовів сприяє економії процесуальних засобів і є перешкодою для прийняття судом протилежних рішень.

Сторони заінтересовані в тому, щоб всі їх спірні вимоги були розглянуті одним і тим же судом і одночасно. Цим досягається швидкість в провадженні справи і зменшуються судові витрати.

Роз'єднання вимог доцільно провадити для спрощення розгляду справ із самостійними позовними вимогами.

61. Забезпечення адміністративного позову.

Суд за клопотанням позивача або з власної ініціативи може постановити ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам, свободам та інтересам позивача до ухвалення рішення в адміністративній справі, або захист цих прав, свобод та інтересів стане неможливим без вжиття таких заходів, або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат, а також якщо очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Ухвалу про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову постановляє суд першої інстанції, а якщо розпочато апеляційне провадження, то таку ухвалу може постановити суд апеляційної інстанції.

Подання адміністративного позову, а також відкриття провадження в адміністративній справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, але суд у порядку забезпечення адміністративного позову може відповідною ухвалою зупинити дію рішення суб'єкта владних повноважень чи його окремих положень, що оскаржуються. Ухвала негайно надсилається до суб'єкта владних повноважень, що прийняв рішення, та є обов'язковою для виконання.

Адміністративний позов, може бути забезпечено заборонаю вчиняти певні дії.

Не допускається забезпечення позову шляхом:

- 1) зупинення актів Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції та встановлення для них заборони вчиняти певні дії;
- 2) зупинення рішень Національного банку України щодо призначення та здійснення тимчасової адміністрації або ліквідації банку, заборони проводити певні дії тимчасовому адміністратору, ліквідатору банку або Національному банку України при здійсненні тимчасової адміністрації або ліквідації банку.

Повноваження суду, не можуть бути застосовані судами щодо спорів, які стосуються призначення, підготовки і проведення виборів.

Клопотання про забезпечення адміністративного позову розглядається не пізніше наступного дня після його одержання й у разі обґрунтованості та терміновості вирішується ухвалою негайно без повідомлення відповідача та інших осіб, які беруть участь у справі.

62. Мета та завдання судового розгляду справи.

Значення стадії розгляду адміністративних справ визначається змістом діяльності суду першої інстанції і виконуваних ним функцій в цій частині розвитку адміністративного судочинства. Шляхом розгляду адміністративних справ здійснюються функції правосуддя і виконуються завдання адміністративного судочинства — захист прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави. Розглядаючи адміністративні справи, суд покликаний спрямовувати свою діяльність на всебічне, повне і об'єктивне вирішення адміністративних справ у повній відповідності з чинним законодавством.

Точне і неухильне додержання і застосування норм матеріального і процесуального законодавства при розгляді і вирішенні адміністративних справ є гарантією їх правильного, справедливого і швидкого вирішення з метою захисту і охорони суспільного ладу і державності України, прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб всіх форм власності, дальшого зміцнення законності і правопорядку та виховання громадян і посадових осіб у дусі неухильного виконання законів і поважання прав і свобод, честі і гідності інших людей.

В процесуальній діяльності суду і учасників процесу в цій стадії розкривається зміст і демократичний характер принципів адміністративно-процесуального права — справи розглядаються у відкритому судовому засіданні, обраними у встановленому порядку суддями, одноособово і колегіально, в усній і безпосередній процесуальній формі; судді незалежні і вирішують справи на підставі принципів законності і об'єктивної істини, а сторони мають рівні процесуальні можливості — можуть використовувати на засадах диспозитивності і змагальності передбачені законом процесуальні засоби для захисту своїх суб'єктивних прав.

Судовий розгляд адміністративних справ надає можливість суду активно здійснювати попереджальну (превентивну) і виховну функції, спрямовувати свою діяльність на зміцнення законності і правопорядку в Україні. На досягнення зазначеної мети Верховний Суд України зобов'язує суди підвищувати рівень підготовки і проведення судових процесів, покращувати інформованість населення про прийняті судом рішення. А про найбільш актуальні процеси широко оповіщати в пресі, по радіо, телебаченню, доводити до відома трудових колективів, надсилати їм копії рішень. При розгляді адміністративних справ виявляти причини правопорушень, постановлювати окремі ухвали і здійснювати контроль за своєчасним їх виконанням.

63. Етапи стадії судового розгляду справи.

1 стадія. Підготовче провадження.

Підготовку справи до судового розгляду здійснює суддя адміністративного суду, який відкрив провадження в адміністративній справі. Суд до судового розгляду адміністративної справи вживає заходи для всебічного та об'єктивного розгляду і вирішення справи в одному судовому засіданні протягом розумного строку. З цією метою суд може:

- прийняти рішення про витребування документів та інших матеріалів; навести необхідні довідки; провести огляд письмових та речових доказів на місці, якщо їх не можна доставити до суду; призначити експертизу, вирішити питання про необхідність залучення свідків, спеціаліста, перекладача;
- прийняти рішення про обов'язковість особистої участі осіб, які беруть участь у справі, у судовому засіданні, про залучення третіх осіб до справи;
- викликати на судовий розгляд адміністративної справи свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів;
- прийняти рішення про проведення попереднього судового засідання.

2 стадія. Попереднє судове засідання

Попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду справи або забезпечення всебічного та об'єктивного вирішення справи протягом розумного строку. Попереднє судове засідання проводиться суддею, який здійснює підготовку справи до судового розгляду, за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Для врегулювання спору суд з'ясовує, чи не відмовляється позивач від адміністративного позову, чи не визнає відповідач адміністративний позов, і роз'яснює сторонам можливості щодо примирення.

Якщо спір не врегульовано, суд:

- уточнює позовні вимоги та заперечення відповідача проти адміністративного позову;
- з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у справі;
- визначає факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються сторонами, а які належить доказувати;
- з'ясовує, якими доказами сторони можуть обґрунтувати свої доводи чи заперечення, та встановлює строки для їх надання;
- вчиняє інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду.

3 стадія. Судовий розгляд справи.

Адміністративна справа має бути розглянута і вирішена протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, якщо інше не встановлено Кодексом адміністративного судочинства. Судовий розгляд адміністративної справи здійснюється в судовому засіданні з викликом осіб, які беруть участь у справі, після закінчення підготовчого провадження. Особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі особи, які беруть участь у справі, судовий розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження. Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні — залі судових засідань. Окремі процесуальні дії в разі необхідності можуть вчинятися за межами приміщення суду.

4. стадія. Винесення рішення.

Судове рішення, яким суд вирішує спір по суті, викладається у формі постанови.

Також в окремих випадках суд може:

1. Залишення позовної заяви без розгляду (позовну заяву подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності; у провадженні цього або іншого адміністративного суду є адміністративна справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав) Про залишення позовної заяви без розгляду суд постановляє ухвалу.
2. Зупинення провадження у справі (смерті або оголошення в установленому законом порядку померлою особи, яка була стороною у справі; захворювання особи, яка бере участь у справі, підтверженого медичною довідкою, що перешкоджає прибуттю до суду, якщо її особиста участь буде визнана судом обов'язковою, — до її одужання; знаходження особи, яка бере участь у справі, у відрядженні, якщо її особиста участь буде визнана судом обов'язковою, — до повернення з відрядження; призначення судом експертизи — до одержання її результатів;)
3. Закриття провадження у справі (якщо справу не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства; якщо позивач відмовився від адміністративного позову і відмову прийнято судом; якщо сторони досягли примирення.)

64. Поняття та види судових рішень.

Судові рішення приймаються у виді:

1. Постанови — письмове рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову.
2. Ухвали — письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання. Ухвалами судів апеляційної та касаційної інстанцій також вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги.

Судове рішення, яким суд вирішує спір по суті, викладається у формі постанови.

Судове рішення, яким суд зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій, клопотань, викладається у формі ухвали.

65. Вимоги що висувуються до судових рішень.

Стаття 159 КАСУ визначає дві основні вимоги, яким має відповідати судове рішення (постанова й ухвала). Порушення судом цих вимог дає можливість оскаржити судове рішення, якщо таке право надане КАСУ.

Судове рішення будь-якої інстанції повинно відповідати низці вимог. Загальними вимогами є правосудність (тобто законність і обґрунтованість) судового рішення, його повнота, зрозумілість, безумовність та безальтернативність.

Правосудність - основна якісна вимога до судового рішення, порушення якої є підставою для скасування чи зміни судового рішення судом вищої інстанції. Правосудність поєднує в собі дві вимоги - законність та обґрунтованість (частина перша статті 159 КАСУ).

Судове рішення є законним, якщо воно ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з дотриманням норм процесуального права (частина друга коментованої статті). Це випливає з конституційного принципу законності (пункт 1 частини третьої статті 129 Конституції України, стаття 9 КАСУ). При цьому законність необхідно трактувати не суто формально - як дотримання вимог закону, а у ширшому значенні - у світлі верховенства права (стаття 8 КАСУ).

Обґрунтованим є судове рішення, якщо воно ухвалене судом на підставі обставин в адміністративній справі, які повно і всебічно з'ясовані на основі доказів, що були досліджені судом (частина третя статті 159). Таким чином, обґрунтованим визнається судове рішення, в якому повно відображені обставини, що мають значення для цієї справи чи для вирішення певного процесуального питання, висновки суду про встановлені обставини є вичерпними, відповідають дійсності і підтверджуються належними і допустимими доказами.

Для ухвалення обґрунтованого рішення суду необхідно правильно оцінити докази. Оцінка доказів здійснюється на основі внутрішнього переконання, що має бути засноване на повному, безпосередньому, всебічному та об'єктивному дослідженні доказів (стаття 86 КАСУ).

Від обґрунтованості судового рішення в контексті цієї статті необхідно відрізнити вмотивованість судового рішення, що забезпечується мотивувальною частиною у кожному письмовому судовому рішенні (пункт 3 статті 163, пункт 3 частини першої статті 165 КАСУ), а також оголошенням мотивів, з яких суд дійшов свого висновку, в усній ухвалі (частина друга статті 165 КАСУ). Вмотивованість судового рішення означає наведення у судовому рішенні пояснень (мотивів), чому суд вважає ту чи ту обставину доведеною чи недоведеною, чому суд врахував одні докази, але не взяв до уваги інших доказів, чому обрав ту чи ту норму права (закону), а також чому застосував чи не застосував встановлений нею той чи той правовий наслідок.

66. Порядок ухвалення судових рішень.

Суд ухвалює рішення шляхом прийняття постанови іменем України, негайно після закінчення судового розгляду. Постанова приймається, складається і підписується в нарадчій кімнаті складу суду, який розглянув справу. У виняткових випадках залежно від складності справи складення постанови у повному обсязі може бути відкладено на строк не більше ніж п'ять днів з дня закінчення розгляду справи. При цьому вступає та резолютивна частина постанови підписується всім складом суду, проголошуються в тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи, і пред'являються до справи.

Окремим документом викладаються ухвали з питань:

- 1) залишення позовної заяви без руху;
- 2) повернення позовної заяви;
- 3) відкриття провадження в адміністративній справі;
- 4) об'єднання та роз'єднання справ;
- 5) забезпечення доказів та ін.

Окремим документом можуть викладатися також ухвали з інших питань, які вирішуються під час судового розгляду. Ухвали, які викладаються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті та підписуються складом суду, який розглядає справу.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання у журнал судового засідання. Ухвали, постановлені в судовому засіданні, проголошуються негайно після їх постановлення. Виправлення в судовому рішенні мають бути застережені складом суду, який його ухвалив (ст. 160 КАСУ).

Судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. Особи, які беруть участь у справі, можуть отримати в суді копію постанови чи ухвали суду. Копія судового рішення не пізніше наступного дня після ухвалення надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення особі, яка бере участь у справі, але не була присутня в судовому засіданні. Якщо копія рішення надіслана представникові, то вважається, що вона надіслана й особі, яку вона представляє.

67. Постанови адміністративного суду.

Постанова — письмове рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги адміністративного позову.

Постанова складається з:

- 1) **вступної частини** із зазначенням: дати, часу та місця її прийняття; найменування адміністративного суду, прізвищ та ініціалів судді (суддів) і секретаря судового засідання; імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; предмета адміністративного позову;
- 2) **описової частини** із зазначенням: короткого змісту позовних вимог і позиції відповідача; пояснень осіб, які беруть участь у справі; інших доказів, досліджених судом;
- 3) **мотивувальної частини** із зазначенням: встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів, мотивів, з яких суд виходив при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався;
- 4) **резолютивної частини** із зазначенням: висновку суду про задоволення адміністративного позову або про відмову в його задоволенні повністю чи частково; висновку суду по суті вимог; розподілу судових витрат; інших правових наслідків ухваленого рішення; строку і порядку набрання постановою законної сили та її оскарження.

Під час прийняття постанови суд вирішує:

- 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
- 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку звернення до суду тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
- 3) яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин;
- 4) чи належить задовольнити позовні вимоги або відмовити в їх задоволенні;
- 5) як розподілити між сторонами судові витрати;
- 6) чи є підстави допустити негайне виконання постанови;
- 7) чи є підстави для скасування заходів забезпечення адміністративного позову.

68. Ухвали адміністративного суду.

Ухвала — письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання. Ухвалами судів апеляційної та касаційної інстанцій також вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги.

Ухвала, що викладається окремим документом, складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

дати і місця її постановлення;
найменування адміністративного суду, прізвища та ініціалів судді (суддів);
імен (найменувань) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;

2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, що його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;

3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов до висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;

4) резолютивної частини із зазначенням:

висновків суду;

строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

2. В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку.

Види ухвал (викладаються окремим документом):

- 1) залишення позовної заяви без руху;
- 2) повернення позовної заяви;
- 3) відкриття провадження в адміністративній справі;
- 4) об'єднання та роз'єднання справ;
- 5) забезпечення доказів;
- 6) визначення розміру судових витрат;
- 7) продовження та поновлення процесуальних строків;
- 8) передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду;
- 9) забезпечення адміністративного позову;
- 10) призначення експертизи;
- 11) виправлення описок і очевидних арифметичних помилок;
- 12) відмови в ухваленні додаткового судового рішення;
- 13) роз'яснення постанови;
- 14) зупинення провадження у справі;
- 15) закриття провадження у справі;
- 16) залишення позовної заяви без розгляду;
- 17) інших питань, які вирішуються поза судовим розглядом.

Окремим документом можуть викладатися також ухвали з інших питань, які вирішуються під час судового розгляду. Ухвали, які викладаються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті та підписуються складом суду, який розглядає справу.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання у журнал судового засідання. Ухвали, постановлені в судовому засіданні, проголошуються негайно після їх постановлення. Виправлення в судовому рішенні мають бути застережені складом суду, який його ухвалив.

69. Роз'яснення судового рішення.

Якщо судове рішення є незрозумілим, суд, який його ухвалив, за заявою осіб, які беруть участь у справі, або державного виконавця ухвалою роз'яснює своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту.

Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо воно ще не виконано або не закінчився строк, протягом якого судове рішення може бути подане для примусового виконання.

Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення протягом десяти днів із повідомленням заявника (особи, яка бере участь у справі, державного виконавця, які звернулися із заявою про роз'яснення судового рішення) та осіб, які беруть участь у справі. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розглядові заяви про роз'яснення рішення.

Подання заяви про роз'яснення судового рішення зупиняє перебіг строку, протягом якого судове рішення може бути подане для примусового виконання.

Копія ухвали про роз'яснення судового рішення не пізніше наступного дня після її постановлення надсилається особам, які беруть участь у справі, а також заявнику, які не були присутні у судовому засіданні.

Ухвалу про роз'яснення судового рішення або відмову у його роз'ясненні може бути оскаржено.

70. Суть і значення апеляційного провадження в адміністративному суді.

Апеляційне оскарження і перевірка рішень і ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності (законної сили) як процесуальна гарантія захисту прав і охоронюваних законом інтересів сторін, інших осіб, які брали участь у розгляді справ і зміцнення законності і виконання завдань адміністративного судочинства досягається реалізацією ними права на оскарження судових актів і перевіркою судом апеляційної інстанції їх законності і обґрунтованості шляхом повторного розгляду справи (перевирішення), з можливістю встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку. Отже, при апеляційному оскарженні заінтересовані сторони і інша особа, яка бере участь у справі, і вважає винесене судом першої інстанції рішення, ухвалу незаконними і необґрунтованими, переносить до апеляційної інстанції справу на новий (повторний) розгляд та перевірку такого рішення.

Суть апеляції полягає в новому (повторному) розгляді і перевіренні справи судом апеляційної інстанції.

Таким чином, апеляційне оскарження і перевірка рішень і ухвал суду першої інстанції забезпечує їх законність і обґрунтованість, захист прав, свобод та інтересів осіб, які брали участь у справі, а також публічних інтересів.

Водночас апеляційне провадження є однією з форм що забезпечує однакове застосування судами законів при вирішенні адміністративних справ. Розгляд справ за апеляційними скаргами і поданнями прокурорів дозволяє виправляти помилки судів першої інстанції і спрямовувати їх роботу, забезпечуючи правильний і однаковий підхід до застосування норм матеріального і процесуального права, а також має превентивний характер — попереджає порушення норм права громадянами, організаціями, посадовими і службовими особами.

71. Право на апеляційне оскарження та порядок його реалізації.

Стаття 185 КАСУ визначає коло осіб, які мають право на апеляційне оскарження (суб'єкти апеляційного оскарження), і судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку (предмет апеляційного оскарження). Стаття не лише спрямована на реалізацію конституційного принципу забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, крім випадків, установлених законом, а й покликана не допустити використання механізму оскарження для судової тяганини.

Право на апеляційне оскарження має кожна особа, щодо прав, свобод, інтересів та обов'язків якої суд вирішив питання. Таке право мають: 1) сторони (позивач, відповідач) і треті особи; 2) особи, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки.

Правом на апеляційне оскарження наділені представники цих осіб, і не обов'язково, щоб представник брав участь у справі під час її розгляду судом першої інстанції. Представник, який бере участь в адміністративній справі на основі договору, може оскаржувати судові рішення, якщо таке право спеціально обумовлене у виданій йому довіреності (частина друга статті 59 КАСУ). Усі названі особи мають безпосередню матеріальну і (або) процесуальну заінтересованість у результатах вирішення справи.

Предметом апеляційного оскарження є насамперед судові рішення, якими закінчено провадження в суді першої інстанції (наприклад, постанови по суті справи, ухвали про залишення адміністративного позову без розгляду, про закриття провадження в адміністративній справі). У КАСУ визначено ще низку інших ухвал, які може бути оскаржено до суду апеляційної інстанції. Загальним є правило, що в апеляційному порядку може бути оскаржено будь-яку постанову суду, яка не набрала законної сили (у тому числі часткову постанову та додаткову постанову).

Підставами апеляційного оскарження є: 1) неповне з'ясування судом першої інстанції обставин, що мають значення для справи; 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими; 3) невідповідність висновків суду обставинам у справі; 4) вирішення не всіх позовних вимог або питань; 5) порушення норм матеріального або процесуального права, що призвело до неправильного вирішення справи або питання, або правильне по суті вирішення справи чи питання, але з помилковим застосуванням норм матеріального чи процесуального права; 6) справу розглянуто і вирішено у першій інстанції неповноважним складом суду; 7) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід на підставі обставин, які викликали сумнів у неупередженості судді, і заяву про його відвід визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованою; 8) судові рішення ухвалено чи підписано не тим суддею, який розглянув справу.

72. Процесуальний порядок розгляду апеляційної скарги.

Про апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції спочатку подається заява. Обґрунтування мотивів оскарження і вимоги до суду апеляційної інстанції викладаються в апеляційній скарзі.

Заява про апеляційне оскарження та апеляційна скарга подаються до адміністративного суду апеляційної інстанції через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судові рішення. Копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції.

Заява про апеляційне оскарження постанови суду першої інстанції подається протягом десяти днів з дня її проголошення, а в разі складення постанови у повному обсязі відповідно до статті 160 КАСУ — з дня складення в повному обсязі. Якщо постанову було проголошено у відсутності особи, яка бере участь у справі, то строк подання заяви про апеляційне оскарження обчислюється з дня отримання нею копії постанови. Апеляційна скарга на постанову суду першої інстанції подається протягом двадцяти днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

Заява про апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції подається протягом п'яти днів з дня проголошення ухвали. Якщо ухвалу було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, то строк подання заяви про апеляційне оскарження обчислюється з дня отримання нею копії ухвали. Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції подається протягом десяти днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

Апеляційна скарга може бути подана без попереднього подання заяви про апеляційне оскарження, якщо скарга подається у строк, встановлений для подання заяви про апеляційне оскарження.

Заява про апеляційне оскарження чи апеляційна скарга, подані після закінчення строків, залишаються без розгляду, якщо суд апеляційної інстанції за заявою особи, яка їх подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала. Суд першої інстанції після одержання всіх апеляційних скарг у справі від осіб, які подали заяви про апеляційне оскарження, або через три дні після закінчення строку на подання апеляційної скарги надсилає їх разом зі справою до адміністративного суду апеляційної інстанції.

Апеляційні скарги, що надійшли після направлення справи до адміністративного суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня після їх надходження направляються до адміністративного суду апеляційної інстанції.

Отримавши апеляційну скаргу, суддя-доповідач протягом трьох днів перевіряє її відповідність вимогам статті 187 КАСУ і за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження.

Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття апеляційного провадження:

1) з'ясовує склад учасників адміністративного процесу;
2) надсилає копії ухвали про відкриття апеляційного провадження особам, які беруть участь у справі, разом з копіями заяви про апеляційне оскарження та апеляційної скарги, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на апеляційну скаргу.

Апеляційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів. Після відкриття судового засідання і вирішення клопотань осіб, які беруть участь у справі, суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судового рішення, що оскаржується, апеляційної скарги та заперечень на неї. Для надання пояснень, а також у судових дебатах першої надається слово особі, що подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач. За ними дають пояснення і виступають у дебатах особи, які приєдналися до апеляційної скарги, а потім — інші особи, які беруть участь у справі.

Після закінчення апеляційного розгляду справи колегія суддів виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

73. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову та ухвалу суду.

Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а постанову суду — без змін; 2) змінити постанову суду; 3) скасувати її та прийняти нову постанову суду; 4) скасувати постанову суду і залишити позовну заяву без розгляду або закрити провадження у справі; 5) визнати постанову суду нечинною і закрити провадження у справі; 6) скасувати постанову суду і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду

За наслідками розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а ухвалу суду — без змін; 2) змінити ухвалу суду; 3) скасувати ухвалу суду і постановити нову ухвалу з направленням справи до суду першої інстанції для продовження розгляду справи; 4) скасувати ухвалу суду і залишити позовну заяву без розгляду або закрити провадження у справі; 5) визнати ухвалу суду нечинною і закрити провадження у справі; 6) скасувати ухвалу суду і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.(ст. 199 КАСУ)

74. Судові рішення суду апеляційної інстанції.

Розглянувши апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції постановляє ухвалу в разі: 1) залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення — без змін; 2) зміни ухвали суду першої інстанції; 3) скасування судового рішення і постановлення нової ухвали; 4) скасування судового рішення і залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження у справі; 5) визнання судового рішення нечинним і закриття провадження у справі; 6) скасування ухвали суду і направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги може своєю постановою змінити постанову суду першої інстанції або прийняти нову постанову, якими суд апеляційної інстанції задовольняє або не задовольняє позовні вимоги.

З усіх процесуальних питань суд апеляційної інстанції постановляє ухвали.

Судові рішення суду апеляційної інстанції ухвалюються, проголошуються, видаються або надсилаються особам, які беруть участь у справі.

75. Суть і значення касаційного провадження в адміністративному суді.

Касаційне провадження є самостійною формою забезпечення однакового застосування законодавства судами першої та апеляційної інстанції (ст. 39 Закону «Про судоустрій»). Наявність касаційного оскарження і перевірки судових рішень і ухвал сприяє формуванню у громадян, службових і посадових осіб переконаності в тому, що кожне незаконне рішення буде скасовано, що їх політичні, трудові та інші соціально-економічні права і свободи, а також права організації і публічні інтереси дістануть належний судовий захист.

Отже, суть касаційного провадження полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою осіб, які беруть участь у справі, і осіб, котрі не брали участь у справі, стосовно яких суд вирішив питання про їх права і обов'язки, та за поданням прокурора, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального чи процесуального права, котрі не були предметом апеляційного розгляду, а також рішень і ухвал суду апеляційної інстанції з метою захисту прав, свобод таких заінтересованих громадян, прав і охоронюваних законом інтересів юридичних осіб, держави, публічних інтересів.

Значення касаційного провадження полягає в тому, що воно забезпечує законність рішень і ухвал суду першої і апеляційної інстанції, захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів осіб, які беруть участь у справі і держави, захист публічних інтересів, а також забезпечує однакове застосування закону судами України та превентивну їх дію, спрямовану на попередження порушення законності громадянами, юридичними, службовими і посадовими особами.

76. Право на касаційне оскарження та порядок його реалізації.

Стаття 211 КАСУ визначає коло осіб, які мають право на касаційне оскарження (суб'єкти касаційного оскарження), судові рішення, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку (предмет касаційного оскарження), а також підстави для такого оскарження. Стаття спрямована не лише на реалізацію конституційного принципу забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, крім випадків, установлених законом, а й покликана не допустити використання механізму оскарження для судової тяганини.

Право на касаційне оскарження мають ті самі особи, що мають право й на апеляційне оскарження, тобто це особи, чіх прав, свободи, інтересів чи обов'язків безпосередньо стосується судові рішення. Таким чином, таке право мають: 1) сторони (позивач, відповідач) і треті особи; 2) особи, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки. Правом на касаційне оскарження наділені також представники цих осіб, і не обов'язково, щоб представник брав участь у справі під час її розгляду судом першої і (або) апеляційної інстанції. Представник, який бере участь в адміністративній справі на основі договору, може оскаржувати судові рішення, якщо таке право спеціально обумовлене у виданій йому довіреності (частина друга статті 59 КАСУ).

Предметом касаційного оскарження можуть бути постанови та ухвали судів першої та (або) апеляційної інстанції. Постанови й ухвали суду першої інстанції можуть бути переглянуті у касаційному порядку лише після їх перегляду в суді апеляційної інстанції. У касаційному порядку може бути оскаржено не кожен ухвалу. **Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції може бути оскаржено в касаційному порядку самостійно, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі, тобто це ухвали про:** 1) залишення позовної заяви (апеляційної скарги) без руху; 2) повернення позовної заяви (апеляційної скарги); 3) відмову у відкритті провадження в адміністративній справі (апеляційного провадження); 4) залишення позовної заяви (заяви про апеляційне оскарження, апеляційної скарги) без розгляду; 5) зупинення провадження у справі (апеляційного провадження); 6) закриття провадження у справі (апеляційного провадження).

Підставами для касаційного оскарження є: 1) застосуванні норми, яку не належало застосовувати у відповідній ситуації; 2) незастосуванні норми, яку належало застосувати; 3) наданні застосованій нормі неправильного тлумачення.

Подання касаційної скарги без посилання на порушення норм матеріального чи процесуального права є підставою для залишення її без руху (пункт 4 частини другої статті 213, частина шоста статті 214 КАСУ).

77. Процесуальний порядок розгляду касаційної скарги.

Касаційна скарга подається безпосередньо до адміністративного суду касаційної інстанції.

Касаційна скарга на судові рішення подається протягом одного місяця після набрання законної сили судовим рішенням суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених цим Кодексом, а в разі складення постанови в повному обсязі відповідно до статті 160 КАСУ — з дня складення постанови в повному обсязі.

Касаційна скарга, подана після закінчення встановленого строку, залишається без розгляду, якщо суд касаційної інстанції за заявою особи, яка подала касаційну скаргу, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

Касаційна скарга реєструється у день її надходження до адміністративного суду касаційної інстанції. Отримавши касаційну скаргу, оформлену відповідно до вимог статті 213 КАСУ, суддя-доповідач у п'ятиденний строк вирішує питання про відкриття касаційного провадження, про що постановляє відповідну ухвалу, витребує справу.

Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття касаційного провадження:

- 1) з'ясовує склад осіб, які беруть участь у справі;
- 2) надсилає копії ухвали про відкриття касаційного провадження особам, які беруть участь у справі, разом з копіями касаційної скарги, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу;
- 3) вирішує письмово заявлені клопотання осіб, які беруть участь у справі.

Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колеґії суддів, яка постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення справи до касаційного розгляду.

Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин у справі і не може досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в судовому рішенні, та вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Касаційний розгляд здійснюється колеґією суддів у складі не менше п'яти суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей, встановлених КАСУ щодо касаційного розгляду справи.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, дають свої пояснення. Першою дає пояснення особа, яка подала касаційну скаргу. Якщо касаційні скарги подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач. За ними пояснення дають особи, які приєдналися до касаційної скарги, а потім — інші особи, які беруть участь у справі. Суд може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх осіб, які беруть участь у справі, рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

Розглянувши касаційну скаргу, суд касаційної інстанції постановляє ухвалу в разі:

- 1) залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень — без змін;
 - 2) скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій з направленням справи для продовження розгляду або на новий розгляд;
 - 3) зміни ухвали суду першої або апеляційної інстанції;
 - 4) скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій і залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження;
 - 5) визнання судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій такими, що втратили законну силу, і закриття провадження;
 - 6) скасування судових рішень і постановлення нової ухвали.
- Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги може своєю постановою змінити постанову суду першої або апеляційної інстанції або прийняти нову постанову, якими суд касаційної інстанції задовольняє або не задовольняє позовні вимоги.

78. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

- 1) залишити касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення — без змін;
- 2) змінити судові рішення суду апеляційної інстанції, скасувавши судові рішення суду першої інстанції;
- 3) змінити судові рішення суду апеляційної інстанції, залишивши судові рішення суду першої інстанції без змін;
- 4) змінити судові рішення суду першої інстанції, скасувавши судові рішення суду апеляційної інстанції;
- 5) скасувати судові рішення суду апеляційної інстанції та залишити в силі судові рішення суду першої інстанції;
- 6) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій і направити справу на новий розгляд або для продовження розгляду;
- 7) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій і залишити позовну заяву без розгляду або закрити провадження;
- 8) визнати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій такими, що втратили законну силу, і закрити провадження;
- 9) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалити нове судові рішення.

79. Судові рішення суду касаційної інстанції.

Розглянувши касаційну скаргу, суд касаційної інстанції постановляє ухвалу в разі:

- 1) залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень — без змін;
- 2) скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій з направленням справи для продовження розгляду або на новий розгляд;
- 3) зміни ухвали суду першої або апеляційної інстанції;
- 4) скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій і залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження;
- 5) визнання судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій такими, що втратили законну силу, і закриття провадження;
- 6) скасування судових рішень і постановлення нової ухвали.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги може своєю постановою змінити постанову суду першої або апеляційної інстанції або прийняти нову постанову, якими суд касаційної інстанції задовольняє або не задовольняє позовні вимоги.

З усіх процесуальних питань суд касаційної інстанції постановляє ухвали.

Судові рішення суду касаційної інстанції ухвалюються, проголошуються, видаються або надсилаються особам, які беруть участь у справі. (ст. 230 КАСУ)

80. Суть і значення провадження за винятковими обставинами в адміністративному суді.

Провадження у зв'язку винятковими обставинами є процесуальним засобом, що забезпечує їх законність і обґрунтованість, захист прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб і держави, а, отже, й виконання завдань і досягнення мети адміністративного судочинства.

Цей спосіб гарантує введення в орбіту судового розгляду нововиявлених обставин, які не були його предметом з незалежних від суду та осіб, які брали участь у справі, причин, для встановлення можливого впливу на результати розгляду справи і скасування судових рішень, що не відповідають об'єктивній істині, правам і обов'язкам сторін.

Таким чином, перегляд у зв'язку з винятковими обставинами судових рішень, ухвал і постанов, що набрали законної сили, є самостійним видом перевірки їх законності і обґрунтованості, процесуальним засобом, що забезпечує їх правильність з фактичної і правової сторони, а також захист прав і охоронюваних законом інтересів громадян, підприємств, установ, організацій та держави.

81. Право на оскарження судових рішень за винятковими обставинами та порядок його реалізації.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, мають право оскаржити до Верховного Суду України за винятковими обставинами судові рішення в адміністративних справах після їх перегляду в касаційному порядку, а також судові рішення суду касаційної інстанції.

За винятковими обставинами можуть бути оскаржені також судові рішення Верховного Суду України в адміністративних справах, якщо вони оскаржені з підстави, встановленої пунктом 2 статті 237 КАСУ (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом).

Не можуть бути окремо оскаржені за винятковими обставинами ухвали суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню у справі. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками касаційного провадження.

Судові рішення в адміністративних справах можуть бути переглянуті Верховним Судом України за винятковими обставинами, якщо вони оскаржені з мотивів:

1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції однієї й тієї самої норми права;
2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.
Скарга подається протягом одного місяця з дня відкриття обставин, які можуть бути підставою для провадження за винятковими обставинами. Скарга, подана після закінчення строку, залишається без розгляду, якщо Верховний Суд України за заявою особи, яка подала скаргу, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

Скарга подається безпосередньо до Верховного Суду України з копіями скарги відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі. До скарги повинні бути додані копії судових рішень, які оскаржуються. Одночасно зі скаргою подається документ про сплату судового збору.

Допуск скарги до провадження за винятковими обставинами здійснюється колегією суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України за участі не менше двох третин її чисельності (але не менше п'яти суддів) протягом п'ятнадцяти днів після надходження скарги без виклику осіб, які беруть участь у справі. Скарга вважається допущеною до провадження за винятковими обставинами і справа витребується, якщо хоча б три судді дійшли висновку про необхідність цього. Про допуск скарги і витребування справи або відмову в цьому суд постановляє ухвалу, яку не може бути оскаржено. Ухвала про допуск скарги і витребування справи надсилається до відповідного суду.

82. Повноваження Верховного Суду України за наслідками провадження за винятковими обставинами.

За наслідками провадження за винятковими обставинами більшістю голосів колегії суддів приймається одна з таких постанов Верховного Суду України:

1) про повне або часткове задоволення скарги;

2) про відмову в задоволенні скарги.

3) Судді Верховного Суду України, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, встановленого пунктом 2 статті 237 КАСУ (оскаржені з мотивів встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом).

83. Підстави для провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному суді.

Підставами для провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному суді є: 1) істотної для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необгрунтованого рішення; 3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необгрунтоване рішення; 4) скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 5) встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи.

84. Право на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та його реалізація.

Особи, які брали участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами.

Реалізація права подання заяви про перегляд судового рішення проводиться шляхом подання заяви. Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом одного місяця після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини.

85. Процесуальний порядок розгляду справи за нововиявленими обставинами.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом одного місяця після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини. Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подається до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку при вирішенні справи внаслідок незнання про існування цієї обставини.

Не пізніше наступного дня після надходження заяви до адміністративного суду суддя перевіряє її відповідність вимогам і вирішує питання про відкриття провадження за нововиявленими обставинами. Відкривши провадження за нововиявленими обставинами, суддя надсилає особам, які беруть участь у справі, копії заяви про перегляд і призначає дату, час та місце судового засідання, про що повідомляє осіб, які беруть участь у справі.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами розглядається судом протягом двох місяців після її надходження. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про дату, час та місце розгляду заяви. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви і перегляду судового рішення. Суд своєю ухвалою може зупинити виконання судового рішення, яке переглядається за нововиявленими обставинами, до закінчення перегляду.

Після розгляду справи суд може скасувати постанову чи ухвалу у справі і прийняти нову постанову чи ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

86. Повноваження адміністративного суду за наслідками провадження за нововиявленими обставинами.

Стаття 253 КАСУ визначає повноваження суду за наслідками розгляду заяви та перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, види судових рішень, їх правові наслідки, а також порядок оскарження. Стаття вичерпно встановлює повноваження суду при вирішенні справи за нововиявлені обставини. Одночасно стаття виконує функцію орієнтира для особи щодо вимог, які вона може заявити у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Вирішуючи справу, суд може задовольнити заяву про перегляд судового рішення або залишити її без задоволення. Задовольняючи заяву, суд скасовує ухвалу цим же адміністративним судом постановою чи ухвалою у справі і натомість приймає нову постанову чи ухвалу. У цьому особливість провадження за нововиявленими обставинами, що суд може скасувати своє ж рішення у справі.

При ухваленні нового рішення (постанови чи ухвали) суд користується повноваженнями тієї інстанції, судом якої він є. Тобто якщо це суд першої інстанції, то його повноваження визначені статтями 161 - 162; якщо апеляційної інстанції - то статтями 198 - 199; якщо касаційної інстанції - то статтею 230, якщо це Верховний Суд України, то статтями 242 - 244 КАСУ.

Судове рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами набирає законної сили відповідно до ст. 254 КАСУ з урахуванням того, судом якої інстанції його було ухвалено. З набранням законної сили новим судовим рішенням в адміністративній справі втрачають законну силу не лише скасоване судове рішення, а й автоматично - судові рішення адміністративних судів вищих інстанцій у цій справі (висновок про це доцільно відобразити у резолютивній частині судового рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами). Оскарження судового рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами

87. Набрання судовим рішенням законної сили та наслідки цього.

Постанова або ухвала суду першої інстанції, набирає законної сили після закінчення строку подання заяви про апеляційне оскарження, якщо таку заяву не було подано.

2. Якщо було подано заяву про апеляційне оскарження, але апеляційна скарга не була подана у строк, встановлений КАСУ, постанова або ухвала суду першої інстанції набирає законної сили після закінчення цього строку.

У разі подання апеляційної скарги судове рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після закінчення апеляційного розгляду справи.

Якщо строк апеляційного оскарження буде поновлено, то вважається, що постанова чи ухвала суду не набрала законної сили.

Постанова або ухвала суду апеляційної чи касаційної інстанції за наслідками перегляду, постанова Верховного Суду України набирають законної сили з моменту проголошення.

Ухвали суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту проголошення.

Наслідки набрання законної сили судовим рішенням

1. Постанова або ухвала суду, яка набрала законної сили, є обов'язковою для осіб, які беруть участь у справі, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України.

2. Обставини, які були встановлені постановою, що набрала законної сили, в одній адміністративній справі не можуть оспорюватися в іншій судовій справі за участю тих самих сторін.

88. Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах.

У разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні. Так само на відповідних суб'єктах владних повноважень можуть бути покладені обов'язки щодо забезпечення виконання рішення.

Судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, є підставою для його виконання.

У разі поновлення судом апеляційної інстанції строку апеляційного оскарження одночасно вирішується питання про зупинення виконання постанови або ухвали.

Примусове виконання судових рішень в адміністративних справах здійснюється в порядку, встановленому Законом України "Про виконавче провадження".

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах, вирішує суддя адміністративного суду одноособово.

89. Процесуальний порядок звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання.

За кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, видається один виконавчий лист. Якщо судове рішення ухвалено на користь кількох позивачів чи проти кількох відповідачів, суд має право видати кілька виконавчих листів, точно зазначивши, яку частину судового рішення треба виконати за кожним виконавчим листом.

Виконавчий лист про стягнення судового збору надсилається судом до місцевих органів державної податкової служби. (ст. 258-260 КАСУ).

За наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення (відсутність коштів на рахунку, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), державний виконавець може звернутися до адміністративного суду, що видав виконавчий лист, із поданням, а стороною виконавчого провадження — із заявою про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення. Питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути розглянуто також за ініціативою суду.

Суд розглядає питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення в десятиденний строк у судовому засіданні з повідомленням державного виконавця

90. Поняття та види заходів процесуального примусу в адміністративному процесі.

Заходами процесуального примусу є встановлені КАСУ процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені у суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню адміністративного судочинства. Заходи процесуального примусу застосовуються судом негайно після вчинення порушення шляхом постановлення ухвали.

Види заходів процесуального примусу

1. Заходами процесуального примусу є:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) привід.

До однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за одне й те саме порушення (Стаття 269 КАСУ).

91. Підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі.

Підставою застосування заходів процесуального примусу є порушення встановлених в суді правил, в тому числі і тих, які встановлюються безпосередньо судом, або протиправне перешкоджання здійсненню адміністративного судочинства.

Порядок: Захід процесуального примусу застосовується судом негайно, тобто відразу після вчинення порушення. Цим заходи процесуального примусу відрізняються від санкцій, передбачених адміністративним, кримінальним законодавством.

При застосуванні деяких видів заходів процесуального примусу суд постановляє ухвалу (наприклад, привід або тимчасове вилучення доказів для дослідження судом).

92. Характеристика окремих заходів процесуального примусу в адміністративному процесі.

1. Попередження і видалення із залу судового засідання. (ст. 270 КАСУ)

До учасників адміністративного процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головного суду застосовується попередження, а в разі повторного вчинення таких дій — видалення із залу судового засідання.

2. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. (ст.271 КАСУ)

У разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребовані судом, та неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів для дослідження судом.

3. Привід. (ст. 272 КАСУ)

До належних викликаних особи, особисту участь якої визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули у судове засідання або не повідомили причини неприбуття, може бути застосовано привід до суду через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Привід до суду не застосовується до малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, інвалідів першої і другої груп, жінок, які мають дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які згідно із цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки.

Про привід суд постановляє ухвалу.

93. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно - правових актів.

Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів поширюються на розгляд адміністративних справ щодо:

- 1) законності (крім конституційності) постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 2) законності та відповідності правовим актам вищої юридичної сили нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень.

Право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано цей акт.

У разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений.

Оголошення повинно містити вимоги позивача щодо оскаржуваного акта, реквізити нормативно-правового акта, дату, час і місце судового розгляду адміністративної справи.

Оголошення має бути опубліковано не пізніше як за сім днів до судового розгляду.

Якщо оголошення опубліковано своєчасно, вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Скарги на судові рішення в цій справі таких осіб, якщо вони не брали участі у справі, залишаються без розгляду.

Адміністративна справа щодо оскарження нормативно-правових актів вирішується протягом розумного строку, але не пізніше одного місяця після відкриття провадження у справі. У виняткових випадках з урахуванням особливостей розгляду справи суд ухвалою може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на один місяць.

Суд може визнати нормативно-правовий акт незаконним чи таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, повністю або в окремій його частині.

Якщо у процесі розгляду справи щодо нормативно-правового акта виявлено незаконність або невідповідність правовому акту вищої юридичної сили інших правових актів чи їх окремих положень, крім тих, щодо яких відкрито провадження в адміністративній справі, які впливають на прийняття постанови у справі, суд визнає такі акти чи їх окремі положення незаконними або такими, що не відповідають правовому акту вищої юридичної сили.

Постанова суду у справах щодо оскарження нормативно-правових актів оскаржується у загальному порядку.

Резолютивна частина постанови суду про визнання нормативно-правового акта незаконним або таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, і про визнання його нечинним невідкладно публікується відповідачем у виданні, в якому його було офіційно оприлюднено, після набрання постановою законної сили. (ст.171 КАСУ)

94. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій.

Право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Виборець (громадянин, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити рішення, дію чи бездіяльність виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, якщо таке рішення, дія чи бездіяльність порушує виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму його особисто.

Рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена цієї комісії оскаржуються до Київського апеляційного адміністративного суду.

Рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії Автономної Республіки Крим, обласної виборчої комісії, Київської чи Севастопольської виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів; територіальної (окружної) виборчої комісії щодо підготовки та проведення виборів Київського чи Севастопольського міського голови; територіальних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення виборів Президента України, народних депутатів України; обласних комісій з референдуму і комісії Автономної Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії. Протоколи територіальних (окружних) виборчих комісій щодо встановлення підсумків голосування у межах територіального виборчого округу під час проведення виборів Президента України, народних депутатів України, а також протоколи про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці оскарженню в судовому порядку не підлягають.

Рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій, за винятком рішень, дій чи бездіяльності, що визначені частинами третьою — четвертою цієї статті, оскаржуються до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у п'ятиденний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування, може бути подано до адміністративного суду у 15 денний строк але не пізніше двадцять четвертої години дня, що передє дню голосування.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності дільничної виборчої комісії, дільничної комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, може бути подано до адміністративного суду у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Суд приймає позовну заяву щодо рішення, дії чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму або члена відповідної комісії до розгляду незалежно від сплати судового збору. У разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених КАСУ.

Суд невідкладно повідомляє відповідну виборчу комісію або комісію з референдуму та комісію вищого рівня про надходження позовної заяви та про ухвалене судом рішення.

Суд вирішує адміністративні справи, визначені цією статтею, у дводенний строк після надходження позовної заяви. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли до дня голосування, вирішуються судом у дводенний строк, але не пізніше ніж за дві години до початку голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування вирішуються судом до закінчення голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, але після закінчення голосування, вирішуються судом у дводенний строк після надходження позовної заяви.

Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає судовому розгляду.

95. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум.

Право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації, що порушують законодавство про вибори та референдум, мають виборча комісія, кандидат, партія (блок), місцева організація партії (блок місцевих організацій партії), які є суб'єктами відповідного виборчого процесу, комісія з референдуму, ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Виборець (громадянин, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, якщо такі рішення, дії чи бездіяльність порушують виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму його особисто.

Позовна заява подається до місцевого адміністративного суду відповідно до статей 18, 19 КАСУ. Позовна заява щодо дій чи бездіяльності засобів масової інформації, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації, що порушують законодавство про вибори та референдум, подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за їхнім місцезнаходженням.

Позовну заяву може бути подано до адміністративного суду у строк, встановлений частинами шостою — сьомою статті 172 КАСУ (15 днів).

Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду.

96. Особливості провадження у справах щодо скасування реєстрації кандидата на пост Президента України.

На даному етапі в КАСУ діє стаття 176, яка встановлює вже не тільки особливості провадження у справах щодо скасування реєстрації кандидата на пост Президента України, а й взагалі особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України.

Згідно цієї статті виборча комісія, кандидат на пост Президента України, партія (блок) — суб'єкт виборчого процесу, виборець, законні права або охоронювані законом інтереси яких порушено, мають право оскаржувати рішення чи дії об'єднання громадян, виборчого блоку, його посадової особи чи повноважного представника, які стосуються виборчого процесу, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян належать до його внутрішньої організаційної діяльності або його виключної компетенції.

Кандидат на пост Президента України, партія (блок) - суб'єкт виборчого процесу чи окружна виборча комісія мають право оскаржувати до суду дії чи бездіяльність засобів масової інформації, їх власників, посадових та службових осіб, які порушують встановлений законом порядок діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу, у тому числі стосовно передвиборної агітації, зокрема щодо вимоги спростування опублікованих ними неправдивих відомостей про кандидата чи партію (блок), що висунули кандидата.

Кандидат на пост Президента України, партія (блок) - суб'єкт виборчого процесу мають право оскаржувати дії іншого кандидата на пост Президента України, його довіреної особи, якщо ці дії спрямовані на порушення встановленого законом порядку висунення кандидата, проведення передвиборної агітації, інші порушення їх прав або виборчих прав громадян. Виборець має право оскаржувати дії кандидата на пост Президента України, його довіреної особи, якщо ці дії порушують його виборчі права. Рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових та службових осіб можуть бути оскаржені у порядку, передбаченому статтею 174 КАСУ. Акти чи дії виборчих блоків, об'єднань громадян, крім тих, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян належать до їх внутрішньої організаційної діяльності або їх виключної компетенції, — за місцезнаходженням органу об'єднання громадян, виборчого блоку, акти чи дії якого оскаржуються у порядку, передбаченому статтею 175 КАСУ.

Дії чи бездіяльність засобів масової інформації, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників можуть бути оскаржені у порядку, передбаченому статтею 174 КАСУ.

Рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, у тому числі рішення Центральної виборчої комісії із встановлення результатів виборів, можуть бути оскаржені у порядку, передбаченому статтею 172 КАСУ.

Дії кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб оскаржуються до Київського апеляційного адміністративного суду.

Рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії та її членів можуть бути оскаржені до адміністративного суду за місцезнаходженням дільничної виборчої комісії.

Рішення, дії чи бездіяльність окружної виборчої комісії або члена такої комісії можуть бути оскаржені до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням окружної виборчої комісії у порядку, встановленому законодавством.

Суд розглядає та вирішує адміністративні справи за скаргами, поданими на вининені порушення з моменту припинення голосування на виборчих дільницях, протягом двох днів після дня голосування.

Рішення апеляційної інстанції з виборчих спорів є остаточним і оскарженню не підлягає. Рішення Вищого адміністративного суду України щодо скарги на результати виборів є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку.

Повноваження суду, встановлені статтею 117 КАСУ, не можуть бути застосовані судами щодо спорів, які стосуються призначення, підготовки і проведення виборів Президента України.

97. Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

Позовна заява про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності подається до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ. Право звернутися з такою позовною заявою має Голова Верховної Ради України.

Адміністративна справа за позовною заявою про дострокове припинення повноважень народного депутата України вирішується протягом семи днів після відкриття провадження у справі. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про розгляд справи, не перешкоджає її розгляду. (ст. 180 КАСУ)

98. Моделі адміністративної юстиції в світі.

Адміністративна юстиція – один з небагатьох інститутів демократичної, правової держави, започаткований не в англо-американському конституціоналізмі, а в державно-правових системах романо-германської сім'ї. Причину існування вище названих моделей можна побачити у відмінних концепціях права, яких дотримуються правові доктрини статутної і прецедентної систем права.

Моделі адміністративної юстиції:

1. Англосаксонська модель адміністративної юстиції. Для даної моделі властива наявність у межах визначених відомств адміністративних судів, що не складають єдиної судової системи (Великобританія, США, Австралія та ін.). Одночасно з існуванням таких адміністративних судів, які розглядають певні адміністративні спори, існують загальні суди, в яких зацікавлені особи мають можливість реалізувати своє право на звернення.

Традиційна англосаксонська доктрина стверджувала, що державний лад заснований на двох засадах: верховенстві парламенту і пануванні права. Що стосується панування права, то англійська класична теорія і, головне, практика завжди вважали, що під правом розуміються лише такі правила (норми), які користуються захистом загальних судів. "Які б інтереси не зіштовхувалися, найкращим, хоча не завжди найбільш зручним методом вирішення конфлікту, є застосування певних норм за допомогою судової процедури". Досить поширеною є точка зору, згідно з якою "незалежна судова влада є кращим захистом проти всякого зловживання владою", а "ті, кому дорога свобода, повинні відчувати тривогу, коли будь-який спір, що стосується основних свобод, передається до юрисдикції не загальних, а будь-яких інших судів". Така точка зору, однак, не заважала тим же самим авторам, які посилюються на складність, повільність та інші вади звичайної англійської судової процедури, наполягати на передачі більшості адміністративних спорів на розгляд відомчих "квазі судових" установ.

У Великобританії непропорційні дії адміністративних органів можуть бути оскаржені до загального суду. Поряд із загальними судами подібні справи можуть розглядати спеціальні органи адміністративної юстиції.

У Законі 1958 р. "Про трибунали і розслідування" сформульовані загальні принципи організації і діяльності органів адміністративної юстиції у Великобританії. Такі органи за компетенцією можуть бути поділені на дві групи: трибунали у сфері соціального управління та трибунали у сфері управління економікою. Створюються вони, як правило, актом парламенту, що визначає їх структуру, порядок формування і діяльності.

Трибунали – специфічне британське явище. Це своєрідні "не формальні" суди. Вони займають проміжне положення між адміністрацією і загальними судами. Завдання трибуналу – встановлення наявності в конкретної особи права на допомогу або послуги, передбачені конкретним законом.

У Сполучених Штатах Америки майже всі органи виконавчої влади так чи інакше правомочні розглядати і вирішувати спори, пов'язані з їх діяльністю. У США немає єдиної системи адміністративної юстиції. Делегуванням законодавства судова повноважень адміністрації обумовлено насамперед нездатністю судів розглядати велику кількість нових справ, складною і тривалою процедурою проходження справ у судах, високою вартістю судових витрат, а також наявністю в адміністрації наглядових і слідчих функцій.

2. Континентальна модель адміністративної юстиції. Дана модель характеризується створенням для розгляду всіх адміністративних спорів адміністративних судів, які складають спеціальну систему від судів нижчого - до судів середнього і вищого рівнів. Така система діє паралельно із системою загальних судів, що розглядають кримінальні і цивільні справи, суду конституційної юрисдикції та інших судів. У межах даної системи адміністративні суди перебувають у відносному підпорядкуванні адміністративним органам (Франція, Греція, Італія) або формально незалежні від них (Німеччина, Австрія, Фінляндія).

Практика адміністративних судів у країнах континентальної системи права докладно висвітлюється в юридичній літературі. Якщо взяти для прикладу організацію адміністративної юстиції Франції і ФРН, то слід відзначити її сувору структурованість як по горизонталі, так і по вертикалі.

99. Адміністративна юстиція у Франції.

Сучасна адміністративна юстиція Франції - продукт двохсотлітнього розвитку системи органів державного управління. Для неї характерна традиційно сильна централізація і наявність відокремлених адміністративних судів, ретельна розробленість правових приписів, що регулюють їх діяльність, висока правова культура.

Існуюча зараз у країні система адміністративної юстиції почала формуватися після Великої французької революції. Теорія поділу влади суттєво вплинула на запровадження адміністративної юстиції. Систему адміністративної юстиції у Франції складають цілком самостійні адміністративні суди, що не підпорядковуються ніяким органам. Судові функції адміністративних судів стосуються всіх сфер життя суспільства: політичної – вибори; економічної – військова економіка, планування, будівництво; соціальної – громадська безпека, професійні корпорації, благоустрій міст, захист навколишнього середовища; культурної – реформа освіти, державне навчання; моральної – цензура преси і кіно.

Спеціалізація судів у питаннях управління допомагає їм глибше проникати в суть аналізованих справ, приймати кваліфіковані рішення. Ротація адміністрації і судів, що практикується у Франції, сприяє зміцненню порозуміння і довіри між ними. Адміністрація більше довіряє адміністративному суду, ніж загальному, тому що бачить, що перший краще розбирається в роботі установи. Разом з тим, тісні взаємовідносини між адміністрацією і судом іноді несприятливо відбиваються на неупередженості й об'єктивності суду.

До адміністративних судів відносяться низові суди (регіональні і спеціалізовані), апеляційні і Державна рада.

Система адміністративної юстиції у Франції побудована таким чином. Територія Франції поділена на 25 округів (кожний округ включає від двох до семи департаментів), у кожному окрузі створюється адміністративний суд (трибунал), що діє як суд першої інстанції (наприклад, трибунали округів Сени, Парижа, Руану і т.ін.).

Адміністративний суд (трибунал) складається з голови і трьох-чотирьох членів, які призначаються урядовим декретом за поданням Міністра внутрішніх справ, узгодженим з Міністром юстиції. Організаційно адміністративний суд (трибунал) перебуває в подвійному підпорядкуванні – органам внутрішніх справ та органам юстиції.

Адміністративний суд (трибунал) має право розглядати скарги на всі акти, видані органами виконавчої влади. Можливе оскарження актів, що порушують суб'єктивні права, а також актів, що носять нормативний характер (не підлягають оскарженню акти, що мають силу закону, усі виконавчі акти, схвалені спеціальним законом, і судові акти). Можна, наприклад, оскаржити рішення місцевих органів по обкладенню податками, рішення муніципалітетів про земельні ділянки, випадки перевищення влади та ін..

До спеціалізованих адміністративних судів відносяться: Рахункова палата, дисциплінарні суди, суди з питань соціального забезпечення, що займаються пенсіями й іншими допомогами. Доцільність створення спеціалізованих судів пояснюється ефективністю вузької спеціалізації службовців адміністрації (як у випадку з Рахунковою палатою), а також можливістю залучення представників громадськості до участі в розгляді справ.

Постанови регіональних адміністративних судів можуть бути оскаржені в апеляційні суди, створені в 1987 р. для полегшення роботи Державної ради (декрет від 31.12.1987р.). Їх усього п'ять. Кожний із них поділений на дві або три палати. Головами судів є члени Державної ради. Рішення по скаргах приймаються палатами, а у виняткових випадках – пленумами судів. До апеляційних адміністративних судів надходять скарги на рішення адміністративних судів першої інстанції, за винятком деяких категорій справ, що оскаржуються безпосередньо в Державну раду. На рішення адміністративних апеляційних судів в Державну раду можуть бути подані касаційні скарги.

Державна рада є вищою інстанцією в системі адміністративних судів Франції. Державна рада складається з п'яти відділів: чотирьох консультативних і одного судового (в ньому 10 підвідділів). Державна рада як вищий адміністративний суд виносить по першій і останній інстанції рішення з найбільш важливих справ: за скаргами з метою скасування декретів Прем'єр-міністра або Президента республіки, а також нормативних актів, прийнятих міністрами, щодо спорів, які стосуються статусу вищих державних посадових осіб; за скаргами про законність адміністративних актів, сфера застосування яких виходить за межі одного адміністративного суду; щодо спорів, що виникають з юрисдикції адміністративних судів за кордоном або у відкритому морі. Як суди другої й останньої інстанції Державна рада виносить рішення за скаргами і протестам на рішення апеляційних і спеціалізованих, а в окремих випадках – і регіональних адміністративних судів.

До 1953 р. Державна рада розглядала також значну кількість справ по першій інстанції, у зв'язку з чим компетенція місцевих адміністративних судів була істотно обмежена, а Державна рада первантажена. За свідченням М. Валіна, до кінця 1953 р. в Державній раді збиралося близько 26000 нерозглянутих справ. Усе це викликало до життя реформу 1953 р.

За французькою теоретичною доктриною, законодавством і практикою головне завдання адміністративних судів полягає в перевірці законності адміністративних актів.

100. Адміністративна юстиція в Німеччині.

Система адміністративної юстиції в Німеччині визначається Конституцією ФРН 1949 р., Положенням про адміністративні суди від 21 січня 1960 р. (в редакції від 1992 р.).

Як і у Франції, у ФРН в основу побудови системи адміністративних судів покладено територіальний принцип. Вищим органом адміністративної юстиції цієї країни є Федеральний адміністративний суд. Судами другої інстанції є Вищі адміністративні суди, утворені по одному у всіх землях ФРН, крім Нижньої Саксонії і Шлезвіг-Гольштейна, де діє загальний суд для двох земель. У деяких землях за традицією вищі адміністративні суди називаються адміністративними судовими палатами. Низовою, первинною інстанцією по розгляді адміністративних спорів є суди з адміністративних справ, створені в містах (округах). (Наприклад, адміністративний суд в м. Кельні).

Федеральний адміністративний суд, як правило, - касаційна інстанція. Інколи цей суд розглядає справи по першій інстанції. Наприклад, до компетенції Федерального адміністративного суду віднесений розгляд по першій інстанції спорів неконституційного характеру між землями або між землями і федерацією; звернень федерального уряду з вимогою визнати неконституційною діяльність деяких об'єднань громадян (партій, спілок та ін.); деяких позовів проти федеральних органів.

Основна маса адміністративних спорів розглядається судами другої інстанції, тобто вищими адміністративними судами земель. До їх компетенції входить розгляд апеляційних скарг, а за деяких умов і касаційних скарг на рішення місцевих адміністративних судів, а також найбільш важливі справи по першій інстанції.

Суди адміністративної юстиції незалежні як від адміністрації, так і від загальних судів. Ця незалежність носить певною мірою формальний характер, оскільки варто врахувати, що призначення членів Федерального адміністративного суду і членів Вищих адміністративних судів земель відбувається за участю міністрів внутрішніх справ земель і федерального міністра.

Місцеві адміністративні суди складаються з президента, директорів (до 10 і більше) і членів суду, кількість яких залежить від необхідності, обумовленої переваженістю суду. У кожному суді утворюється президія і судові палати. Роль президії зводиться до розподілу справ між палатами. Справи розглядаються судовою палатою у складі трьох професійних суддів і двох "почесних суддів". Інституту почесних суддів присвячений спеціальний розділ Закону "Про адміністративне судочинство" від 21.01.1960 р.

Вищі адміністративні суди земель складаються з президента, сенат-президента і професійних суддів. Справи розглядаються сенатами (колегіями), як правило, у складі трьох суддів.

Закон "Про адміністративне судочинство" докладно регулює питання підсудності, які особливо гострі в умовах ФРН, де паралельно діє декілька систем спеціалізованих судів (фінансові, трудові, соціальні). Закон забороняє сперечання про підсудність, встановлює преюдиціальну силу рішень загальних і спеціальних судів для судів, що розглядають адміністративні справи.

Можна виділити наступні риси адміністративної юстиції ФРН:

- скажником (позивачем) можуть бути, а на практиці і є, не тільки громадяни, але й організації (компанії, корпорації і т.д.);

- звернення до адміністративного суду, за загальним правилом, можливе лише після незадоволення скарги, поданої в адміністративному порядку.

Адміністративні суди мають широку компетенцію. Вони можуть розглядати позови (скарги) як на індивідуальні адміністративні акти, що порушують суб'єктивні права громадян і організацій, так і на нормативні акти адміністративних органів. Не можуть бути оскаржені законодавчі і судові акти.

Адміністративні суди не контролюють відповідність закону дій, рішень адміністративних органів. Не розповсюджується судовий контроль на рішення представників виконавчої влади, що базується на вільному розсуді останніх, тобто саме на ту сферу діяльності, де порушення суб'єктивних прав, законних інтересів громадян і юридичних осіб зустрічаються найбільш часто. Відомі адміністративісти ФРН Беттерман, Фелікс, Форстхо фвідзначають, що вважаються заснованими на вільному розсуді такі рішення, які прийняті в порядку особистої відповідальності і відповідно до розуміння норми права правомочною особою для досягнення встановленої законом мети.

Позови, що розглядаються в адміністративних судах ФРН, прийнято поділяти на три види: 1) позови, що оскаржують акти управління; 2) позови про видання акта; 3) позови про встановлення факту видання акта.

У позовах, що оскаржують акти управління (наприклад, правоохоронних органів), позивач вказує на дефекти форми або змісту даного акта. Два останніх позови на практиці мають менше значення. Позови про видання акта представляють собою прохання (вимогу) зацікавленої особи про винесення судом рішення, що зобов'язує орган управління видати акт, тобто вчинити дію, в якій зацікавлений позивач (скажник). У позовах третього виду перед судовими органами ставиться питання про визнання наявності (позитивний позов про визнання) або відсутності (негативний позов) правовідносин, або про анулювання акта.

Оцінюючи німецьку систему адміністративної юстиції, слід звернути увагу на такі її вади. Вона ускладнена і формалізована. Велика кількість судових органів різноманітних систем (загальної, конституційної, адміністративної, трудової, фінансової, соціальної, військової) юрисдикції призводить до того, що спори про підсудність всередині системи і про розмежування компетенції між системами мають постійне місце на практиці.